

HÂZÂ KİTÂBU'N-NEFİS YUFŞAHU FİH 'AN'İL-LÜGATİ'T-TÜRKIYYE (TÜRK DİLİNİ ANLATAN DEĞERLİ BİR KİTAP)

Metin DEMİRCİ *

ÖZ

Bu çalışmada *Hâzâ Kitâbu'n-Nefis Yufşahu Fih 'An'il-Lügati't Türkiye* adlı el yazma kitap tanıtılmış ve incelenmiştir. Eserin yazarı, yazıldığı yer ve zaman tam olarak belli değildir. *Kitâbü'n-Nefis Yufşahu Fih 'An'il-Lügati't-Türkiye*, Kolombiya Üniversitesi tarafından dijital ortamda erişime açılan Arapça-Türkçe sözlük ve dil bilgisi kitabıdır. Kayıta eserin David Eugene Smith tarafından 1931-1934 yılları arası hediye edildiği belirtilmektedir. Eser, yabancılara Türkçe öğretimi, Türkçe öğretimi, sözlükçülük, dil bilgisi yazarlığı, Türkçe Arapça sözlük, yabancılara Türkçe öğretimi, Araplara Türkçe öğretimi ve Türkçe-Arapça dil bilgisi karşılaştırma gibi alanlarla ilgilidir. Eser, kuralların Arapça olarak açıklandığı bir Türkçe dil bilgisi kitabıdır, basit cümlelerin ve örneklerin belli başlıklar altında verildiği tematik bir sözlüktür. Kitap dil bilgisi olmasının yanında aynı zamanda bir sözlüktür ancak bilinen sözlük mantığında, sıralamasında veya alfabetik sıralamadan oluşan bir sözlük değildir. İncelendiğinde tematik sözlük olduğu görülmektedir. Verilen kelimeler alfabetik sıralamada verilmemektedir. Bu tematik sözlük ve dil bilgisi kitabı, bir Arap tarafından Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmıştır. Kitapta yazarı ve milliyetiyle ilgili bilgi bulunmasa da eserin Türkçeyi bilen biri tarafından yazıldığı veya istinsah edildiği ya da iktibas edildiği, yazarı tarafından kuralların Arapça olarak açıklandığı, üstte Arapça altında Türkçe örneklerin verildiği, genelde Arapça örneklerin sağlam ve doğru örnekler olduğu ancak Türkçe örneklerin bazen sadece kurala uygun olarak yanlış veya eksik olarak da verildiği, müellifin Türkçe dil bilgisine tam hâkim olmadığı görülmektedir. Bu çalışmayla eser ilk defa ilim alemine bir makale olarak tanıtılmıştır. Eserdeki bütün Türkçe örnekler, kelime ve ibareler çalışmada verilmiştir. Arapça olarak verilen dil bilgisi açıklamaları Türkçeye çevrilmiştir. Eserde görülen dikkat çekici hususlar sayfa altlarında dipnotlarda verilmiştir.

Ahahtar Kelimeler: Kitabunnefis, Arapça-Türkçe Sözlük, El Yazması Gramer, Araplara Türkçe Öğretimi.

HÂZÂ KİTÂBU'N-NEFİS YUFŞAHU FİH 'AN'İL-LÜGATİ'T-TÜRKIYYE (A VALUABLE BOOK EXPLAINING THE TURKISH LANGUAGE)

ABSTRACT

In this study, the manuscript book titled *Hâzâ Kitâbu'n-Nefis Yufşahu Fih 'An'il-Lügati't Türkiye* was introduced and examined. The author of the work, the place and time when it was written are not exactly clear. *Kitâbü'n-nefis Yufşahu Fih 'An'il-Lügati't-Türkiye* is an Arabic-Turkish dictionary and grammar book made available digitally by Colombia University. The record states that the work was gifted by David Eugene Smith between 1931 and 1934. The work is related to fields such as teaching Turkish to foreigners, teaching Turkish, lexicography, grammar writing, Turkish-Arabic dictionary, teaching Turkish to foreigners, teaching Turkish to Arabs and Turkish-Arabic grammar comparison. The work is a thematic dictionary based on Turkish grammar explained in Arabic, words given under certain headings consisting of simple sentences and examples. In addition to being a grammar, the book is also a dictionary, but it is not a dictionary consisting of the known dictionary logic, order or alphabetical order. When examined, it shows the feature of a thematic dictionary. The given words are not given in alphabetical order. This thematic dictionary and grammar book was written by an Arab with the aim of teaching Turkish to Arabs. Although

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 25.04.2024; Yayına Kabul Tarihi: 24.06.2024

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, KAHRAMANMARAŞ, ORCID:0000-0002-3605-9894, E-Posta: mdemirci@ksu.edu.tr, mtndmrci@myynet.com

there is no information about the author and nationality in the book, it is stated that the work was written or copied or quoted by someone who knows Turkish, the rules are explained in Arabic by the author, Turkish examples are given under Arabic at the top, Arabic examples are solid and correct examples, but Turkish examples are sometimes incorrect or incomplete. It is seen that the author does not have full knowledge of Turkish language grammar rules. This work was introduced to the scientific world as an article for the first time. All Turkish examples, words and phrases in the work are given in the study. Grammar explanations given in Arabic have been translated into Turkish. The remarkable points seen in the work are given in the footnotes at the bottom of the pages.

Key Words: Kitabunnefis, Arabic-Turkish Dictionary, Manuscript Grammar, Teaching Turkish to Arabs.

Giriş

Kitâbü'n-Nefis Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't-Türkiyye, Kolombiya Üniversitesi tarafından dijital ortamda erişime açılan Arapça-Türkçe sözlük ve dil bilgisi kitabıdır. Eserin kayıt ve arama numarası olarak MS Or 355, New York, NY. 10027, Columbia University, Rare Book and Manuscript Library verilmektedir. Kayıta eserin David Eugene Smith tarafından 1931-1934 yılları arası hediye edildiği belirtilmektedir. URL'si verilen sayfada eserin yazılış tarihi olarak 1750 ve 1850 ? tarihleri verilmektedir ancak eserin içinde belli bir tarih geçmemektedir. Eserin fiziki özellikleriyle ilgili; 58 yaprak, 166 x 121 (130 x 70) mm, 165 x 134 mm ve filigranlı kâğıt üzerine yazıldığı bilgileri verilmektedir. Ortasında toronja bulunan kahverengi deri ve yanlarda palmetler, üçe dört ızgarayla tanımlanan kör işlenmiş X'lerin arka planına yerleştirildiği, kısaltılmış bir zarf kapağı içerdiği, yaklaşık 12 uzun satırdan oluştuğu, nesih olarak siyah mürekkeple yazıldığı bilgilerine yer verilmektedir, aslında yazı sadece siyah mürekkeple yazılmamıştır çünkü eserde Türkçe ibareler Arapça ibarelerin altına kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Colombiya Üniversitesi, Nadir Kitaplar ve El Yazmaları Kütüphanesinde MS Or 355 kayıtlı eser için “*Bilinen telif hakkı kısıtlamalarından muaftır ve kamu malıdır.*” ifadesi kullanılarak bu metaya dair verilere ilişkin tüm telif haklarından ve ilgili veya komşu haklardan feragat edildiği belirtilmektedir (URL1).

Eserin iç kapağı denilebilecek sayfada ters üçgen görüntüsü oluşturacak biçimde *Hâzâ Kitâbu'n-Nefis Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't-Türkiyye* şeklinde eserin ismi verilip hemen altında ise “*Liba'zü'l-ulemâ Radiyallâhü Te'âla Anhüm*” (Bazı ulemalara aittir, Allahu Teâla onlardan razı olsun.) denilmektedir. Eserde kitabın müellifi veya müstensihisi, eserin yazıldığı yer ve yıllarla ilgili bilgi verilmemiştir. Buradaki “*Liba'zü'l-'ulemâ/Bazı ulemaya aittir*” ifadesi kitabın tamamen orijinal olmayıp bazı âlimlerin eserlerinden alınmış olabileceğini düşündürmektedir ancak son kısımlarında verilen günlük konuşma örnekleri, ilgili kısmın müstensih ya da muktebis tarafından oluşturulduğunu göstermektedir. Bu yönüyle eserin en azından yarı telif bir eser olduğu söylenebilir. Yine de kitapta faydalanılan kaynaklarla ve yazarlarıyla ilgili herhangi bir bilgi de yoktur, sadece hurûf-ül mu'ceme anlatılırken bu ismin nereden geldiğiyle ilgili bilgi için “*Sururi Çelebi'nin Gülistan Şerhi'ne bak*” (s. 3a) denilmiştir. Bu da en azından müellif, müstensih ya da muktebisin bu eserden faydalandığını izah etmektedir. Eldeki kitap; yabancılara Türkçe öğretimi, Türkçe öğretimi, sözlükçülük, dil bilgisi yazarlığı, Türkçe Arapça sözlük, yabancılara Türkçe öğretimi, Araplara Türkçe öğretimi ve Türkçe-Arapça dil bilgisi karşılaştırma gibi alanlarla ilgilidir. Dolayısıyla Sururi Çelebi'nin *Gülistan Şerhi*'yle bu bakımdan çok da örtüşen bir tarafı bulunmamaktadır. Sadece teknik bir bilgi açısından bir faydalanma olduğu ifade edilebilir. Bu bilgi, eserin Sururi Çelebi'nin *Gülistan Şerhi*'nden yani 1550 (URL2) yılından daha sonra yazıldığına da işaret etmektedir.

Eserin yazıldığı yer ve sahayla ilgili eserde bir bilgi bulunmamaktadır ancak son kısımlardaki örnek cümlelere bakıldığında bu cümlelerde “İstanbul, Galata, Süleymaniye Camisi, İstanbul’dan saraylar, İstanbul’daki medreseler ve camiler, kayıklar” gibi detaylara yer verilmiştir. Bu da eserin İstanbul’da oturan, yaşayan veya İstanbul’u görmüş, Türkçeyi bilen bir Arap tarafından yazıldığına, İstanbul’da yazılmış olabileceğine işaret etmektedir. Buna rağmen günlük konuşma dili ve tam olarak tespit edilmediği bulunamadığımız bir ağzı yansıttığı, müellifin İstanbul’da olsa bile geldiği bir bölgenin ağzını yansıttığı, dolayısıyla tam olarak Osmanlı Türkçesini havi bir eser olmadığı söylenebilir. Tahminen veya genellemeyle söylemek gerekirse Anadolu, Irak-Suriye sahasını yansıtan bir eserdir.

Eser; mukaddime, emir kipi, olumsuz emir, öğrenilen ve görülen geçmiş zaman, şimdiki geniş zaman; fail isimlerini kapsayan, Arapça olarak açıklanan Türkçe dilbilgisi, basit cümlelerden ve örneklerden oluşan belli başlıklar altında verilen sözcüklerden hareketle tematik bir sözlüktür.

Kitap, dil bilgisi olmasının yanında aynı zamanda bir sözlüktür ancak bilinen sözlük mantığında veya alfabetik sıralamadan oluşan bir sözlük değildir. İncelendiğinde eserin tematik sözlük özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tematik sözlükler, belirli bir konu veya temayla ilgili kelimelerin, madde başı ve alt madde başı şeklinde düzenlenerek tanımlanmasıyla meydana gelmektedir. Tematik sözlüklerde öncelikle temel veya ana konular (başlıklar) belirlenmekte ve o konularla ilgili kelimeler, madde başı ve alt madde başı olarak altta sıralanmaktadır. Tematik sözlüklerde ana bölüm başlıkları altına alt bölüm başlıkları da gelebilmektedir. Tematik sözlüklerde öncelikle temel veya ana konular (başlıklar) belirlenmeli ve o konularla ilgili kelimeler, madde başı ve alt madde başı olarak altta sıralanmalıdır. Türk diliyle ilgili tematik sözlük çalışmalarından ilki, Eski Anadolu Türkçesinin erken dönemlerine ait bir eser olan *Bahşayış Lügati*’dir (Mutlu, 2009, s. 814, 817, 818).

Tematik sözlüklerde kelimelerin dizilişi sistemli olmamakla beraber Türkçe öğretiminde kullanılan genelden özele ve özelden genele ilkelerine göre kelimeler sıralanmaktadır. Yazar, anlamdan sözcüğe ulaşma yolunu tercih ederek, sözcükleri konularına göre çeşitli başlıklar (sular, sürüngenler ve böcekler, binek hayvanları, savaş aletleri vb.) altında toplayarak açıklamaktadır (Tiryaki, 2011, s. 1, 2).

Kitâbü'n-Nefs Yufşahu Fih 'An'il-Lügati't-Türkiyye'de de benzer bir mantıktan hareket edildiği için eser, tematik bir sözlüktür. Dil bilgisi kısmında verilen bilgiler, açıklamalar ve bu açıklamalarla beraber örnekler haricinde eserin tematik sınıflandırılması; “olumlu emir, olumsuz emir, isimler (insana dair fiziki özellikler ve organ isimleri), insanlara dair sıfatlar, elbiseler, evcil ve yabani hayvanlar, börtü böcek ve çeşitli haşerat, deniz, denizcilik ve içindekilere dair isimler, yer ve gökler ve bu ikisi arasında bilinmesi gereken şeylerin isimleri, zıt, karşılıklı ve yakın anlamlı isimler, renkler ve kusurların isimleri, ev ve ev eşyalarının isimleri, at ve ata dair şeylerin isimleri, evde kullanılan alet edevat isimleri, meyveler ve bitkiler, süt ürünleri, meslekler ve sanayi, işaret isimleri, sayılar” şeklindedir.

Bu tematik sözlük ve dil bilgisi kitabı, bir Arap tarafından Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmıştır. Kitapta yazarı ve milliyetiyle ilgili bilgi bulunmasa da eserin Türkçeyi bilen bir Arap tarafından yazıldığı veya istinsah edildiği ya da iktibas edildiği, yazarı tarafından kuraların Arapça olarak açıklandığı, üstte Arapça altında Türkçe örneklerin verildiği, genelde Arapça

örneklerin sağlam ve doğru örnekler olduğu ancak Türkçe örneklerin bazen sadece kurala uygun olarak yanlış veya eksik olarak da verildiği, müellifin Türkçe dil bilgisine tam hâkim olmadığı hatta mastar bölümünde sıfat fiil eklerini mastar eki olarak verdiği ve örneklendirdiği, verdiği örneklerin mastar olmadığı, “uzunlük” (s. 35a) kelimesinde ekin /kef/ ile yazılmasında görüleceği üzere bazen önlük artlık uyumuna uymadığı, eklerin ve sözcüklerin yazımında standart bir yazıma riayet etmediği, “ilimon (s. 56b), ürüzgar (s. 41b), dağnek (s. 45b), enni, ennilik (s. 35a)” gibi örneklerde görüleceği üzere konuşma dilini belki bir ağzı yansıttığı görülmektedir. Çalışmamızda bu tür hususlar yeri geldiğinde dipnotta belirtilmiş, örnekten hareketle müellifin genel tavrına atıfta bulunulmuş ve durum değerlendirilmiştir.

Kitâbu'n-nefis Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't-Türkiyye, yine de yabancılara Türkçe öğretimi tarihi açısından yerini alması gereken, önem arz eden bir eserdir. Eser, eserin temin edildiği üniversite sayfasında verilen bilgiler dışında hakkında şimdiye kadar bilgi verilmemiş, tanıtılmamış, okunmamış ve üzerine değerlendirme yapılmamış bir eserdir. Yabancılara Türkçe öğretimi tarihiyle ilgili yapılan çalışmalarda ve Türk dili tarihiyle ilgili çalışmalarda da yer almamaktadır. Türk diliyle ilgili yazılan gramerler arasında da henüz zikredilmemiştir. Bu çalışmayla bahsi geçen alanlara katkı sunması ve çalışmalara kaynaklık etmesi amaçlanmaktadır.

Eserin son kısımlarında “*Türkçe terkipleri vermek istedim.*” açıklamasının ardından 99-106. sayfalarında örnek kalıp cümleler yer almaktadır. Bu cümlelere bakıldığında yazarın serbest çağrışımla daha önce verdiği kuralları göstermeye çalıştığı, bu cümlelerin oğluna hitaben kurduğu cümleler olduğu, günlük konuşma dilinin özelliklerini yansıttığı, cümlelerin yer yer pend-name özelliği gösterdiği görülmektedir.

Eserde günümüz sözlükçülük anlayışından farklı olarak kelimelerin çekim eki almış biçimlerine de rastlanmaktadır. Bilindiği gibi kelimenin çekim eki almış biçimi daha çok söz diziminde ortaya çıkan biçimlerdir. Dil bilim çalışmalarında sözlük birim/sözcük biçim ayrımı vardır. Arapların sözlük yazma geleneğine uygun olarak eserde yazarın sözlük birimler dışında sözcük biçimleri de sözlüğe aldığı ve sözlük birim gibi kabul ederek Türkçe karşılıklarını verdiği görülmektedir. “*Şızdı, gördi, etmekle beslenürüz (s. 5a), doğurdu, doğdı, unutdı, düşündi, sikdi, cimâ' itdi (s. 6a), bitdi, tükendi, kurtuldu (s. 6b), bağdı, boğuldu (s. 7a), sevdi, begendim, taşalandı (s. 8a)*” gibi örneklerde bu, açıkça görülmektedir.

Burada metinden hareketle Türkiye Türkçesiyle bir karşılaştırma yapmak gerekirse aşağıdaki hususlar ortaya çıkmaktadır:

Kitap, “*ollar (s. 24a-24b), bullar ve çullar (s. 48b), señ (s. 22b-23a), tükendiğumuzdan (s.51a), emegümece (s. 47b), ağna (s. 4b), digne (s. 5a), yeyni (s. 43a), yayka/yıyka (s. 7a), egsildür-, ur- (s. 6b), ilimon (s. 51b), ürüzgâr (s.41b), dağnek (s. 45b), enni, ennilik (s. 35a), şırlağan (s. 48a), çeyne (s. 6a), çeker (s. 51a), çimcekle (s. 7b), çağır, oğsür, ağısür/oğsür (s. 5a), ağdurma (s. 11a), yeyecağız (s. 23b), siñrisinek/sigrisinek (s. 40a), koñuş/koğuşmasıyla (s. 50b), çöyle, neste (s. 49b), söyleduğıñ¹ (s. 50b)*” gibi konuşma dilinden ve/veya bir ağızdan alınan kelimeler ve arkaik şekillerin bir arada olduğu bir eser olduğu için yazıldığı ya da yansıttığı saha tespit edilememiştir.

¹ Kitapta mastar bölümünde mastar eklerinden biri olarak /-duk,-dük/ verilmişti, burada adeta bunun örneği görülmektedir yani “*Türki söyleduğıñ için/Türkçe söylemen için*” gibi.

Kitapta dikkat çeken hususlardan biri de kelime başı /b, p/ seslerinin durumudur. Verilen örneklere bakıldığında Türkiye Türkçesinde /b/'li olan kelimelerin "*piçdi* (s. 6b), *piç* (s. 8b), *pük* (s. 7a), *pükme* (s. 11b), *piçme* (s. 13a), *palçık* (s. 40b), *pardak* (s. 33a) *pıldurcın* (s. 40a), *puluç* (s. 41b), *payram* (s. 41b) gibi örneklerde /p/ ile bunun yanında Türkiye Türkçesinde /p/'li olan kelimelerin "*bişir* (s. 6a), *bişirme* (s. 10b), *biliç* (s. 40a), *beltek* (s. 44b), *birinç* (s. 47b)" gibi örneklerde /b/ ile yazıldığı görülmektedir.

Kelime başında /t ve d/ hususunda da eserde bir standart olmadığı, "*ditre* (s. 8a), *ditreme* (s. 12b), *tarıl* (s. 8a), *tarılma*, *tağılma* (s. 12b), *toşsan* (s. 39b), *tağ* (s. 42b)" örneklerinde olduğu gibi Türkiye Türkçesiyle benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir.

Kitapta "*Eğer "kaçan"ı kullanmak istiyorsan 'eger'in yerine koy ve söyle.*" (s. 31a) şeklinde "kaçan" kelimesi ve kullanımına dair ilginç bir bilgi verilmekte ama bu bilgi örneklendirilmemektedir.

Kelime başında /k ve g/'nin kullanımıyla ilgili de farklılıklar vardır. Müellif Mukadime'de /k-g/ ayrımıyla ilgili bu iki harfi birbirinden ayırmak amacıyla /g/ için ke'f'in altına üç nokta koyacağını söylemiştir (s. 6) ve bunu kelime içinde, kelime ortasında ve kelime sonunda böyle yazmaktadır. Bu uygulamasından hareketle bazı kelimelerde Türkiye Türkçesinden farklı olarak "*kizle* (s. 7a), *ketürdü* (s. 7a), *kirme* (s. 10a), *köbek* (s. 37a), *kümiş* (s. 42b)" örneklerinde kelime başında /k/ kullanılmıştır.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak "yüz-" anlamındaki "üz-" (s. 7a) ve "yüksek" anlamındaki "üksek" (s. 43a) kelimelerinde kelime başında /y/'nin olmadığı görülmektedir.

Eserde bildirme haber kipleri ve dilek şart kipleri ekleri ve bunların şahıs ekleriyle kullanımlarıyla ilgili farklılıklar vardır. Bu farklılıklardan biri şahıs eki türleriyle ilgilidir. Bilindiği üzere Türkçede iyelik kökenli, zamir kökenli ve emir kökenli olmak üzere üç tür kişi eki kullanılmaktadır. Bu kişi eklerinin Türkiye Türkçesinde, yazı dilinde, ağızlarda ve diğer Türk lehçelerine kullanımı benzerlikler gösterdiği gibi farklılıklar da göstermektedir. Kişi eklerinin kullanımını tarihî Türk yazı dillerinde de farklılıklar gösterebilmektedir. Eser bu bakımdan incelendiğinde:

Bâbü'l Emrû lil-Cem'/Çokluk Emir Babında çokluk ikinci kişi eki olarak "*vurun, den, söylen, gelin*" (s. 13b) örneklerinde olduğu gibi /-n/ kullanılmıştır, örneklerde ünlüyle biten kelimelerde "deyin, söyleyin" biçimleri de yoktur ancak bu ekin /-ñ/ olması gerekmektedir aynı zamanda nezaket çekimi olarak /-ñız/ da örneklendirilmemiştir. Olumsuzunda da "*vurman, de-men, söylemen, yazman*" (s. 13b-14a) kelimelerinde olduğu gibi aynı durum söz konusudur.

Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Mütekellim ev el-Mu'azzamu Nefse/Geçmiş Zaman Çokluk Birinci Şahıs Babında çokluk birinci kişi ekinde zamir kökenli kişi ekiyle çekimlenme yerine iyelik kökenli kişi ekiyle çekimlenme görülmektedir. Çekimden bahsederken teorik olarak "*Bütün kelimelerin sonuna /-mişik ve -mişik/ eklenerek yapılır. Kesreli mîm ve şın-ı mu'ceme ve sonuna sakın /k, k/ ile yapılır.*" denildikten sonra "*yürümüşik, yemişik, okumuşik, uyumuşik*" (s. 15b) örnekleri verilmiştir.

Bâbü'l Mâzî li-Cem'ü'l- Muḥâtabîn fî't-Türki/Türkçede Geçmiş Zaman Çokluk İkinci Şahıs Babında "*okumuşınız, yemişiniz, içmişiniz, uyumuşınız*" (s. 16b) örneklerinde aynı şekilde iyelik kökenli kişi eklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü lil-Gâ'ibü'l-Müfred/Şimdiki-Geniş Zaman Teklik Üçüncü Şahıs Babının üç türünden bahsedilmiş ve bu zamanın çekimine emir ve istek kipi dâhil edilerek "vurur, yazar, okur, uyur, yürür; okuya, yürüye, yeye, uyuya, deye; vursun, okusun, öğrensün, söylesün, yürüsün" (s. 17a-17b) örnekleri verilmiştir.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü lil-Muḥâṭab/ Şimdiki-Geniş Zaman İkinci Şahıs Babında da ilk kullanım hariç aynı yanlış teorik bilginin devam ettirildiği ve "yazasın, silesin, vurasın, oturasın; okuyasın, yürüyesin, uyuyasın, deyesin, söyleyesin" (s. 18b) örnekleri verilmiştir.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Mütekellim ev el-Mu'azzamu Nefse / Şimdiki-Geniş Zaman Çokluk Birinci Şahıs Babında "birinci şahıs Türkçede üç çeşittir" denilerek "vururuz, yazaruz, okuruz, uyuruz, yürürüz; vururuḡ, deruḡ, öğrenuruḡ, otururuḡ; yazalum, öğrenelüm, oturalum, silelüm" (s. 18b-19a) örnekleri verilmiş, çokluk birinci kişide iyelik kökenli /-uk, -ük/ ekleri de gösterilmiştir ve devamında çokluk birinci kişi emir eki muzari babına dâhil edilmiştir.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Muḥâṭabîn/ Şimdiki-Geniş Zaman Çokluk İkinci Şahıs Babında da "yazasıñız, silesiñiz, vurasıñız, apdest alasıñız; deyesiñiz, söyleyesiñiz, okuyasıñız, uyuyasıñız" (s. 20a) örnekleriyle istek kipi muzariye dâhil edilmiştir.

Burada muzari babına dâhil edilen bu eklerden /-e/ istek kipi eki olarak görülse de muzari ekinde /-r/'nin düşmesi olarak da değerlendirilebilir ancak müellif bununla ilgili bilgi vermemiştir. Azerbaycan Türkçesinde "deyeseñ< deyersen (dersin), gorxa mı< korkar mı" örneklerinde olduğu gibi Kerkük Türkçesinde de görülen (Sarıkaya, 2001, s. 276) bir kullanım olabilir. Bu kullanım da eserin Suriye-Irak sahasına dâhil edilebileceğini göstermektedir.

İsm-i fâ'il bölümünde istikbâl ve hâl ifadeli örneklerde "okuyacak, deyecek, yürüyecek, yeyecek; : vuryor, yazyor, deyor, yeyor, içyor; vuracaḡım; okuyacaḡım"(s. 21a-22a) gibi örneklerde aslında çekimlenmiş fiillerin ism-i fâ'il olarak verildiği tespit edilmiştir.

Bâbü İsmü'l-Mef'ûl/İsm-i Mef'ûl Vezni Babı/Edilgen Sıfat Fiil Babı ve Bâbü'l Mebnî lil-Mechûl/Edilgen Fiil Babında: "vurunan, yazınan; vurundu, yazındı, okundu, kondı" (s. 25a) örneklerinde edilgenlik eki olarak Türkiye Türkçesinden farklı olarak /-l/ yerine /-n/ kullanılmıştır.

Bâbü'l Muzâri' el-Menfi el-Müsnedü lil-Mütekellim/Şimdiki-Geniş Zamanın Olumsuzu Birinci Şahıs Babında /-mezim/ ekinin kullanıldığı söylendikten sonra; "vurmazım, yazmazım, okumazım, demezim" (s. 25b) örneklerinde Türkiye Türkçesindeki "vurmam, yazmam, okumam, demem" şeklinde olmadığı görülmektedir.

Bâbü lev / Şart Babında (-se Babı) müellif /-sey, سَيِّ/ (s. 29a) şeklinde koruma ünsüzünü eke dâhil ederek vermiştir.

Bâbü'l Maşdar/Mastar Babında müellif /-mak, -mek/ mastar ekini anlattıktan ve örneklendirdikten sonra "vurduk, yazduk, öğrendük, oturduk" örneklerinde olduğu gibi /-duk, -dük/ sıfat fiil ekini; "okuya yürüye bağlaya söyleye" örneklerinde olduğu gibi /-a/ istek kipi ekini ve "okuyacak, yazacak, oturacak, öğrenecek" (s. 31a-32a) örneklerinde olduğu gibi /-acak/ sıfat fiil eki veya gelecek zaman ekini mastar eki olarak vermiştir.

Bu karşılaştırmanın ardından eser incelenmeye devam edildiğinde Arapça sözcük veya ibarelerin bazen de Türkçe sözcük ve ibarelerin arasına genel olarak sözcükleri birbirinden ayırmak için virgül diyebileceğimiz hemze işareti vb. bir işaret konulduğu tespit edilmiştir. Arapça ibareler siyah mürekkeple üste, Türkçe ibareler kırmızı mürekkeple alta yazılmıştır. Her

satırdaki sözcük veya ibare sayısı sözcük veya ibarelerin uzunluk ve kısalığına göre değişiklik göstermektedir.

Hem Türkçe sözcük ve ibareler hem de Arapça sözcük ve ibareler harekeli olarak yazılmıştır. Eserde kelime başında /g/’yi ayırt etmek için /ك/’in altına üç nokta konulduğu /كّ/, bu harfin aynı zamanda “nazal n” için kullanıldığı, Mukaddime bölümünde açıklandığı gibi kalın l /لّ/-ince l /ل/ ayırımının olduğu görülmektedir. Mukaddime hurûfî’l mu’cemedden bahsedilirken Arapçada kullanılmayan Arap alfabesinde olmayan /p, ç, ñ/ de verilmiştir (s. 2b, 3b). Bu kitap, Osmanlı Türkçesi sahasında yazılmış bir kitap olsaydı /j/’den de bahsetmesi beklenirdi ancak bahsedilmemiştir ve metinde /j/ hiç geçmemektedir.

Bir sayfadan diğerine geçerken altta diğer sayfanın ilk kelimesi yazılmaktadır. Bu da kitabın bütünlük arz ettiğini, ara sayfalarda bir eksiğin olmadığını göstermektedir.

Eserdeki iç kapaktan sonra yedi sayfalık Arapça açıklama yer almaktadır. Mukaddime’yi de içeren bu açıklama Allah’a hamt ile başlamakta, peygambere övgü ve ona salat ve selamla devam etmektedir.

Kısaca “*İnsanların akıllarının seviyelerine göre kendilerine hitap edilir, bundan dolayı peygamberimiz, Hz. Zeyd bin Sabit’e Yahudilerin dilini Süryanice ve İbranicayı öğrenmesini emretmiş, onların kitapları, yazıları efendimize geldiğinde okurdu ve tercüme ederdi.*” (s.1b) denilerek dil öğrenmenin adeta sünnet olması yönüne dikkat çekilmiştir.

Bu şekilde dil öğrenmenin ve konuşmanın öneminden bahsedildikten sonra “*Bu Türk dilini açıklayan değerli bir kitaptır, ben öyle hazırladım ki bir hekim sevdiğine nasıl bakıyorsa, nasıl ilaç veriyorsa öyle yaptım.*” (s. 1b) denilerek titizlikle ve yerli yerince hazırlanmış bir kitap olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Burada “*Hâzâ Kitâbu’n-nefis Yufşahu Fîh ‘An’il-Lügati’t-Türkiyye*” şeklinde eserin ismi verilmiştir ancak bir cümle gibi “*Bu değerli bir kitaptır, onda Türk dili açıklanır*” şeklinde bir anlama sahip olması, “*bu kitaba bu ismi verdim, şundan dolayı bu ismi verdim*” vb. bir ifade olmaması, kitap ve yazılışına dair usul ve esaslara değinilmemesi, ifadenin kitabın ismi mi vasfı mı olduğuna dair şüphe oluştursa da bu çalışmada bu ibarenin kitabın ismi olduğu kanaatiyle hareket edilecektir. Bundan yola çıkıldığında da kitabın isminin Türkçe karşılığı; “*Türk Dilini Anlatan Değerli Bir Kitap*” şeklindedir.

Bu çalışmada kitabın tamamı okunmuş, Arapça açıklamalar bire bir olmamakla birlikte Türkçeye çevrilmiş, verilen bütün Türkçe örnekler yer verilmiştir. Arapça örnekler okunmuş ancak kelimelerin anlamlarının çıkarılması, anlamlarının doğru verilmesi ve karşılaştırma yapmak için kullanılmıştır lakin makalenin hacmini aşacağı kanaatiyle buraya alınmamıştır. Çalışmada gerekli görüldüğünde verilen örnek kelimeler ve ibareler, yazılışları, okunuşları ve anlamlarına dair kanaatler ve açıklamalar dipnotlarda verilmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı dipnotlar hariç kitabı muhtevi kısımlardır. Çalışmada dış kapak, iç kapak hariç Arapça açıklamaların başladığı sayfadan itibaren kolaylık sağlama adına sayfalar numaralandırılmış ve metinde parantez içinde verilmiştir. Eser “bab, kıta ve şezere” adı verilen bölümlere ayrılmıştır. Eserin “İçindekiler” bölümü bu çalışmanın Kaynaklar bölümünden sonra verilmiştir.

Bundan sonraki kısım eserin kendi içeriğidir.

Allah'a hamt olsun ki insanı şerefli kılmış, konuşmakla ve lisanla insanı müzeyyen kılmış ve diğer yaratıklara onu keremli kılmış, kullarından istediğini fesahatle ve güzel konuşmakla, dilleri birbirine ayırmak için doğru yolu bulmakla faziletli kılmış ve şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, onun ortağı yoktur, bu şahadetle insan farz kılınmış şeylere tutunmayı gerçekleştirir ve yasaklanmış şeylerden uzaklaşır², şahadet ederim ki tüm ümmetlere gönderilmiş olan, Arapların ve acemlerin efendisi, konuşmuşların ve dâd dili³ konuşanların en güzeli bizim peygamberimiz, efendimiz Muhammed sallallahu aleyhi veselleme muhkem olan Kur'an-ı Kerimde şu ayet indirilmiştir: “*Oku, kerem sahibi olan rabbın, kalemle öğretendir, insanın bilmediklerini kendisine öğretmiştir*” (s. 1a).

İnsanların akıllarının seviyelerine göre kendilerine hitap edilir, bundan dolayı peygamberimiz, Hz. Zeyd bin Sabit'e Yahudilerin dilini⁴ Süryanice ve İbraniceyi öğrenmesini emretmiş, onların kitapları, yazıları efendimize geldiğinde okurdu ve tercüme ederdi. Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem ve ailesine selam olsun ki onlar karanlıkların kandilleri, keremin kaynağı hem söylem olarak hem de eylem olarak sadık olanlar, kılıçlarının yanlarıyla ve uçlarıyla kesenler yani cihat edenler ister asıl olsun ister füru olsun batılın sözlerini kesenler, vezinleri sarf ilmiyle çekimlenmiş olan ve yazılmış olan batılın asıl ve füruunu kesenler, asli meseleleri ferî meselelere üstün tutanlardır, sen onlara salat selam indir, yücelt. Sonra bu değerli bir kitaptır, *Kitâbu'n-nefis Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't-Türkiye*. Ben öyle hazırladım ki bir hekim sevdiğine nasıl bakıyorsa, nasıl ilaç veriyorsa öyle yaptım. Ve Allahu Teâlâ (s. 1b) kendisinden yardım dilerendir.

Muqaddime:

Bu kitaba başlayan, bu kitaba başlayacak olan kişinin muhtaç olduğu açıklamayı en güzel manalardan sana sunuyorum, bil ki ihsan eden, mülk sahibi olan, seni en doğru, hak yola getirsin. Türk diline başlayan kişi öncelikle şunu bilmelisin: yirmi dokuz harfi ki bunların bazıları müstamel bazıları gayri müstameldir ve bazıları terk edilmiş ve şunu da bil ki başka harfler de kullanılır, bu harflere hurûfü'l mu'ceme yani yabancı harfler, Arapçada olmayan harfler denir.⁵ Çalışmalarında ve konuşmalarında (s. 2a) her harfi müstakil bir şekilde doğru telaffuz edebilmek için şunu bil: Türk dilinde terk edilmiş veya Arapçadan alınmayan veya kullanılmayan dört harf var. Bunların ilki /ث-*se* /, ikincisi /ذ-*ze* /, üçüncüsü /ض-*za* /, dördüncüsü /ظ-*za*/. Bu zikredilen harfler (sesler) Türk dilinde kullanılmaz. Bunlardan biri kelimelerde bulunursa bu kelime Arapçadan alınmıştır, eğer bu harfler varsa telaffuz ediliyorsa bil ki avam tarafından tahrif edilmiş telaffuzdandır ve Türkçede kullanılan ve Arapçada kullanılmayan üç harf var. Bunlar: öyle ki /پ-*pa* /, /چ-*ca* /, /ñ-*ka* /⁶ ve bunlara hurûfü'l mu'ceme adı verilir, bu harfleri farklı kılan altına üç nokta konmasıdır (s. 2b).

² Bu kısımda satır başlarında bazı ibareler tahrifat nedeniyle okunamamaktadır.

³ Burada “efdalü min nataka bi'ddâd” denilerek “dad dili yani dad sesinin bulunduğu tek dil Arapça” kast edilmiştir.

⁴ Metinde “kitâbu Yahud” geçiyor ancak anlam olarak Yahudilerin dilini demek daha doğru düşmektedir. Kanaatimizce kitabı yazan veya istinsah eden kişi Arapçaya tam olarak vakıf biri değildir veya sehven yazılan şeyler var. Mesela bu sayfada ilk satırda “fezelik” yazılmıştır “felizelik” olmalıdır. Yine devamında peygamberimizin tercüme ettiğini bildirmek için “tercemelehu” olması gerekirken “terceme” şeklinde kullanılmıştır.

⁵ Burada hurûfü'l mu'ceme açıklanmış ve örneklenmiştir. Kaynaklarda hurûfü'l mu'ceme: “benzer harfler arasındaki karışıklığı noktalarla gidermeye i'câm, noktalı harflere el-hurûfü'l mu'ceme, bazılarına nokta koymak suretiyle karışıklığı/kapalılığı giderilen alfabe harflerine de hurûfü'l-mu'cem denir.” şeklinde açıklanmaktadır (URL3)

⁶ Metinde /ñ/ için /ك / şeklinde kefin altına üç nokta konulmuştur.

Hurûfü'l mu'cemelerde nokta konularak mu'ceme olduğu belirtilir, bazı ulema bu şekilde delil göstermiş, noktalı olduğu için mu'ceme demiş, şundan da olabilir, bunda bir beis yoktur, yani mu'ceme ismi verilmesinin sebebi şu olabilir, yani Arapça olmayan dillere has olduğu için buna acemiyye denir, bu birinci delilden dolayı ona acemiyye denir ve acemi olur, Sururi Çelebi'nin *Gülistan Şerhi*'ne bak, dikkat et, incele, eserinde bu üç harfi "*Farisi harfler*" diye adlandırır, mesela bu kelime Farsî der ve /p/ ile söylenir der ve Farsçadan gelen çim'le söylenir bil ki bu üç harfin mahreçleri şöyledir ki /پ / "padişah" yani her melikin adlandırıldığı kelimedir, mesela "*kıpramak*", Arapçada "can vermek" anlamında, bu harfin mahreci Arapça /b/ ile /f/ arasında bir telaffuz ve onun altına üç nokta konur (s. 3a).

Onun işareti budur: /g- گ- /, "sema" manasındaki "gög" kelimesindeki /g/, /ك- / ile Arapça olan /ق- / arasındadır ve altına üç nokta konur. İşareti budur ve /ç- چ- /, örnek olarak Arapçada manası "iftah" olan "aç", onun mahreci Arapçadaki /c- ج- / ve /ş- ش- / arasında bir telaffuz, /ç- چ- / altına üç nokta konur, / چ- /, işaretidir. Türkçede kullanılan ve kullanılmayan harflerin anlatımı buraya kadardı ve bitti. Zikredilen her şey anlaşılmalıdır, kelâmü'l-lâm'i⁷ konuşmasından girişte ve Allah bilir ben de sana açıklanması gereken bir şey açıklarım, söyle ki lam /ل- / harfi bazen kalın olur bazen de ince olur, bundan dolayı her iki harf olur (s. 3b). Kalın ve ince olan her birinin birbirinden ayrı olması için karışıklığa sebep olmaması için, karışıklığı senden uzak tutmak için yani kafan karışmaması için böyle yaptım, biri kalın biri ince diye yazıyorum, bu dili öğrendiğinde kalın olan lâm /ل- / bu şekilde ayırt ederim, senin için böyle farklı işaretli kılarım, altında üç nokta koyarak farklı yaparım⁸ ve diğeri noktasız olacak, mesela "al /آ- /, el /أ- /". Bu olmazsa fiil ve isim birbirine karışır, yazılış olarak birbirine benzediği için bunu yapmazsak fiil ve isim birbirine karışır. Şimdi de asıl maksadımızı şerh etmemiz lazım, kendisine ibadet edilen Allah'ın yardımıyla, ondan başka Rab yoktur ancak ondan hayır dilenir ve istenir.

Müellif eserin yedinci sayfasının sondan üçüncü satırından itibaren "**Bâbü'l Emir/Emir Babı**" adı altında Türkçede emir kipini anlatmaya başlamaktadır. Burada "*Türkçede emir kipi mastar ekinden mücerret kılınmış her kelimedir, eksiz olur, mesela*" (s. 4a) diyerek örneklere geçip: "*söyle, de⁹, bil, ağna¹⁰, öğren, țana¹¹, oku, yaz, geç, buyur, gel¹², git, var, otur, kalk, dur, dayan,*

⁷ Burada kelâmü'l-lâmî'den dili iyi konuşan, Türkçeyi bilen biri, bir hoca kastedilmiş olabilir veya "parlak söz" gibi bir anlam verilebilir.

⁸ Burada müellif veya müstensih kalın l ile ince l'yi birbirinden ayırmak için kalın l'nin altına üç nokta koyacağını ve böylece iki telaffuzun yazımdan görüleceğini belirtmektedir, kitapta kalın l için lam harfinin altına /ل- / örneğinde olduğu gibi üç nokta konmuştur.

⁹ Kelimenin sonuna Arapça olduğu düşünülmüş gibi emir söyleyişiyle birlikte bir kesme olduğu düşünülerek hemze konmuştur.

¹⁰ İfhem (anla) kelimesinin altına /أَعْن- / şeklinde yazılmıştır. *TDK Sözlüğü*'nde "ağnamak/ağnama" (Hayvan yere yatıp yuvarlanmak) (URL4) fiilleri verilmiştir ancak buradaki anlamıyla ilgisi yoktur. "ağna-" fiili "anla-" manasıyla bir internet sitesinde de üçüncü anlam olarak verilmektedir (URL5). Türkiye Türkçesi ağızlarında da mesela Samsun Kavay ilçesinde kelime diğer anlamları yanında "anla-" manasıyla kullanılmaktadır (URL6). Burada kelimenin anlamı anlamak olmalı. Bil-, ve öğren- fiillerinin arasında olmasından hareketle bunu söyleyebiliriz.

¹¹ Bu kelime Arapça /أَعْرَف- / kelimesinin altına /طَن- / şeklinde yazılmıştır. Bu yüzden "țana" okunmuştur ama "tanı" okumak Arapça kelimenin anlamına daha uygundur.

¹² Dikkat çekecek biçimde "gel" kelimesinde kef'ten sonra elif yazılmıştır.

yağ, danış, durut¹³, şuyı bula¹⁴, çağır, ye, iç, işit, duy (s. 4b) , digne¹⁵, kapla, kaplan¹⁶, bak, sızdı, göster, gördi¹⁷, lakırdı it, lafit, tekerle, yuvarla, çağır¹⁸ oğsür ağsür/oğsür¹⁹, süm Kür, tüm Kür, etmekle beslenürüz²⁰, kork, düş, at, şalivir, koyvir, ko, ört, kapa (s. 5a), aç, kitle, uyu, yak, yan, gir, yık, çık²¹, bağla, çöz, süpür, sağ, kes, kır, vur, kaç, boz, irdi, ulaşıdı, irüşdi/irişdi, virdi²², al, tut, şat, şatun al (s. 5b), dilek eyle, yoğur, bişir, yar, çıkar, şay, dön, doğurdu, toğdı, unuttı, düşündi, utan, şor, saç, iste, bin, in, çeyne²³, yuğ, ıştır, em, emzür, öp, sikdi, cimâ' itdi²⁴, şarıldı (s. 6a), akdı, işe, şıç, egsildür, egsildür²⁵, başla, bitdi, tükendi, kurtuldu, del, kayna, kavur, bişir, piçdi, çal, dik, aş, boğ, kap, gül, ağla, barış, ısla, dök, yu, (s. 6b) yıyka/yayka²⁶, üz²⁷, dal, bağdı, boğuldu²⁸, boğazla, şoyun, şoy, pük²⁹, öldür, yapdır, şakın, kaldır, kaldı³⁰, kaldı, doldur, azarla, söğ, avar³¹, çekiş, eşkere et³², kizle, şakla, kırtar, şar, dur, kıtlan (s. 7a), bekle, üfür, şişdi, üfele, silk, pişmân ol, âzâd it, senüñ ayağunu uzat³³, ağırt, döşe, düzet, doñrut/dogrut³⁴, çevir, çimcekle³⁵, şok, şat, deg, dök, doğun,

¹³“Durult” anlamında /l/’nin yazılmadığı veya düşürüldüğü bir kelimedir. Metinde bu şekilde üç kelime vardır. Bunlar; “durut (s. 8), düzet, doñrut/dogrut (s. 14)” kelimeleridir. Bu üç kelime isimden fiil yapan /-l/ ekinin düşürüldüğü görülmektedir veya burada isimden fiil yapan bir /-t/’den bahsetmek gerekmektedir. Ergin (1998) ve Korkmaz’da (2003) isimden doğrudan fiil yapan bir /-t/ eki yoktur. Ancak Ergin, fiilden fiil yapan /-t/ ekinden bahsederken Eski Anadolu Türkçesinde dur-u-t- şeklinden bahsetmektedir (1998, s. 211).

¹⁴Arapça ifadeden hareketle anlam verilmek gerekirse “suyu bulandır” anlamında kullanılmıştır.

¹⁵TDK *Güncel Sözlük*’te geçmeyen bu sözcük *Derleme Sözlüğü*’nde “dignemek/diğnemek” şeklinde sözcük birim olarak dinlemek anlamında bu sözcük geçmektedir. Maddede sözcüğün Zile, Türkmenaraplısı ve Bor’da geçtiği kayıt altına alınmıştır. Sözcük, “dânemek: Bakmak” anlamıyla Demirci (2017a, s. 1375) tarafından Düziçi/Osmaniye ağzından kayıt altına alınmıştır.

¹⁶ / اَكْتَبَ فِي الدِّيَانِ / (Deftere yaz) ibaresinin altına yazılan “kapla, kaplan” kelimeleri Arapça ibareyle örtüşmektedir, belki de defteri kaplamak yani ciltlemek anlamında düşünülmüş olabilir.

¹⁷“sızdı, gördi” kelimelerinin emir kipinde değil de görülen geçmiş zamanda verildiği görülmektedir.

¹⁸Arapça / تَكَرَّغَ / “geçir-” kelimesinin altına / جَعَزَ / şeklinde yazılmıştır.

¹⁹Kelime başında / اَ / elif harfinin üstünde hem üstün hem de ötre konularak yazılmıştır yani kelime hem /ağsür/ hem de /oğsür/ şeklinde okunabilir ya da kelimenin her iki versiyonu tek yazımda gösterilmiştir. Arapça kelmeden hareketle “hapşur-” anlamında bir kelime olduğu görülmektedir.

²⁰“etmekle beslenürüz” örneğinde de ibarenin bir cümle değerinde ve geniş zamanda çekimlendiği görülmektedir.

²¹Kelime sonunda / كَ / var ama anlam olarak da “çık” okumak doğru.

²²“irdi, ulaşıdı, irüşdi, virdi” kelimeleri de görülen geçmiş zamanda verilmiştir, devamında da benzer örnekler bulunmaktadır.

²³“Çiğne-” fiili.

²⁴Cinsel ilişkiye girmek.

²⁵“Azal-, eksilt-” anlamındaki “eksil-” fiilini geçişli hâle getirmek için /-t-/ eki yerine /-dür-/ fiilden fiil yapan yapım eki getirilmiştir.

²⁶“yıyka- / يَيِّقُ /” fiili kelime başındaki /y/’nin altına esre, üstüne üstün konularak yazılmıştır. Bu kelimenin iki biçiminin olabileceğini yani “yıyka-/yayka-” biçimlerinin olabileceğini göstermektedir. TDK sayfasında arama yapıldığında sözcük, çıkmamaktadır. Buradaki “yıyka-/yayka-” fiillerini ağız etkisi olarak görmek ve “yık-” kelimesi olduğunu düşünmek gerekir. Kelime *Kâmus-ı Türkî*’de de “yayka-” şeklinde geçmektedir (URL7).

²⁷Bu kelime başında / اُزُ / “üz-” kelimesinin altına / اُزُ / şeklinde kelime başında /y/ olmadan yazılmıştır.

²⁸Arapça kısımda “denizde boğul-” şeklinde açıklama yapılmıştır.

²⁹“bük-” fiili.

³⁰ / اَرْتَفَعَ / “yüksel” kelimesinin altına yazılmıştır, muhtemelen “kalk-” kelimesi kullanılmak istenmiştir, bir sonraki kelime de / قَالَدِي / “kaldı” kelimesidir dolayısıyla ikisi aynı olmamalı.

³¹Burada “av” kelimesinin sonuna isimden fiil yapan bir /-ar/ ekinin getirildiği ve “ateş et, av avla” anlamında bir fiil olduğu görülmektedir.

³²Eşkere etmek, aşikâr etmek, açığa çıkarmak anlamındadır.

³³“senüñ ayağunu uzat” şeklinde detay verilmiş.

³⁴Türkçe “düzet-” / اَعْدَلَ / fiilinden sonra verilen bu kelimenin Arapça kısmında / اَعْدَلَ اَيْضًا / denilerek bu fiilin “düzet-” fiiliyle aynı anlamda kullanıldığı belirtilmiştir. Her iki Türkçe fiilde /l/’nin yazılmadığı görülmektedir.

³⁵“Çimdikleme” anlamında bir kelime. “Cimciklemek” şekliyle “bazı sayfalarda görülmektedir (URL8).

doğu, işle, bağar³⁶, sesle, bağışla (s. 7b), yaz³⁷, eyle, kıl, begendim, ışmarla, koñuş, ayrıl, tağıl, sevdi, yırt, incin, taşalandı, tarıl, huylan³⁸, ditre, gey, tart, ölç, göm, kullan, zefklen³⁹, şaka it, karışdur, kaş (s. 8a), oyna, yala, inan, yalanla, oldu, i-di⁴⁰, öldi, boşla, bırak ,dilendi, koğla, tütüsit⁴¹, şarkıt, nazlan, sündür, aldat, ketürdü, hor bak, ezberle, piç⁴², onun başını tıraşit⁴³, devşir, topla, tabakla, senüñ başuñı tıraş ol (s. 8b), Allah yaratdı, bezdi, esnedi, eglen, yeñdi, hoş, yala⁴⁴, ev⁴⁵, yele⁴⁶, uşandı, yoruldu, hazitdi⁴⁷, sürün, becirdi” (s. 9a) fiillerini vermiştir.

Bâbü'l Nehy/Olumsuzluk Babı

Bu kısımda başlıktan da anlaşılacağı gibi olumsuzluk anlatılmıştır ancak sadece fiillerde olumsuzluk ele alınmıştır. “*Türkçede olumsuzluk için mastar alameti atıldıktan sonra geriye kalan emir hâlindeki her kelimenin sonuna /-me/, fethalı mîm⁴⁸ telaffuzu eklenir.*” (s. 9a-9b) şeklinde açıklama yapılarak aşağıdaki örnekler verilmiştir. Örneklere bakıldığında bir önceki kısımda emir anlatıldıktan sonra verilen fiiller hemen hemen tekrar edilmiştir. Kitapta “*bil, çana, durut, şuyı bula, işit, duy, kapla, kaplan, şızdı, gördi, tekerle, yuvarla, çağır, etmekle beslenürüz, kitle, uyu, irdi, ulaşdı, irüşdi, doğdı, düşündi, bitdi, tükendi, bişir, batdı, boğuldu, kaldı, kal(k)dı, kizle, şakla, dur, şişdi, düzet, doğu, yaz, eyle, begendim, şaka it, yalanla, oldu, i-di, öldi, bırak, dilendi, onun başını tıraşit, devşir, topla, senüñ başuñı tıraş ol, Allah yaratdı, bezdi, esnedi, eglen, yendi, hoş, yala, yele, uşandı, yoruldu, hazitdi, becirdi*” fiilleri hariç diğer fiillerin tekrar edilerek olumsuzluklarının verildiği görülmektedir. Örnekler incelendiğinde olumsuzluk bölümünde emir bölümünde bulunmayan “*kaşıt itme*” fiillerine yer verildiği görülmektedir.

Olumsuzluk bölümünde verilen fiiller şunlardır: “*söyleme, deme, ağnama, öğrenme, okuma, yazma, geçme, buyurma, gelme, gitme, varma, oturma, kalkma, durma, dayanma, yaşma, danışma, çağırma, yeme, içme, digneme, bakma, (s. 9b) gösterme, lakırdı itme, lafitme, oğsürme, ağsürme, sümkürme, tümkürme, korkma, düşme, atma, koyvirme, şalıvirme, kıoma, örtme, kapama, açma, yakma, yanma, kirme, yıkma, çıkma,⁴⁹ bağlama, (s. 10a) çözme, süpürme, şağma, kesme, kıрма, vurma, kaçma, bozma, virme, alma, tutma, şatma, şatun alma, dilek eyleme,*

³⁶ Kelime anlam olarak “bağır-” ama üstün işaretiyle “bağar-” şeklinde yazılmıştır.

³⁷ Buradaki “yaz-”, Arapça / اَسَحَّ / fiilinin altında “istinsah ederek yaz-” anlamındadır.

³⁸ “huylan-” fiili.

³⁹ Burada kelimenin konuşma dilinde olduğu gibi /f/ ile ve Arapça yazılışından farklı olarak /kef/ ile / زَفَكُنْ / şeklinde yazıldığı görülmektedir.

⁴⁰ Arapça / كَانْ / kelimesinin altına / انيدي / şeklinde yazılmıştır. Bu kelime ekfiil olan “i-di” kelimesidir.

⁴¹ “Buhur yap” anlamında / بَخَرْ / kelimesinin altına yazılmıştır / تَسَبَتْ / şeklinde yazılmıştır, aslında anlam olarak “tüttür veya tütsü yak” denilebilir.

⁴² Fiil olan ve biç- anlamındaki kelime /p/ ile yazılmıştır.

⁴³ Metinde it- kelimesi ayrı yazılmamış, /ت/ nin altına esre konulmuştur.

⁴⁴ Hem 16. sayfada hem de 17. sayfada aynı kelime var.

⁴⁵ “Acele etmek” anlamındaki “ev-” fiili.

⁴⁶ Bu kelime “yala-” olabilir ancak /ي/ (kalın l) ile yazılmamıştır, kelimenin Demirci’nin Düziçi ağzından derlediği “yélen itin yélkesi guyrünüñ halkası (Bir kişinin peşine düşüp giden kimse)” deyiminde geçen “yel-” (Demirci, 2017b, s. 42) fiiliyle bir ilgisi olabilir. Buradaki kelime de zikredilen deyimde geçen “aceleyle düşünmeden sorgulamadan karar ver, hızla hareket et” (Demirci, 2017b, s. 42) gibi bir anlamda olabilir. Bu mana bir önceki “ev-/ acale et-” fiiliyle yan yana olması hasebiyle örtüşmektedir. Bu deyim farklı ağzılarda da kullanılmaktadır (URL9, URL10).

⁴⁷ Arapça / غَضِنْ / kelimesinin altına / حَارْتَدِي / şeklinde yazılmıştır. Kelime “haiz itdi>haiz etti: kazandı” anlamında olabilir, yazım olarak da “it-” fiilinin kelimenin altına sadece esre ile yazıldığı görülmektedir.

⁴⁸ Açıklamada “be-fethü’l-mîm” denmiş olsa da ek yazılırken ve verilen örneklerde fiillerin sonunda ek / مة / ile yani “söylemek” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹ / لا تَخْرُجْ / kelimesinin altına / چَمْ / şeklinde kef ile yazılan bu kelime “çıkma” olmalıdır.

yoğurma, bişirme, yarma, çıkarma, şayma, dönme, doğurma, unutmama, uyanma, (s. 10b) şorma, saçma, isteme, binme, inme, çeyneme, yutma, ıştırma, emme, emzürme, öpme, sikme, cimâ' itme, şarılma, akdurma⁵⁰, işeme, şıçma, başlama, kırtarma, delme, kaynama, kavurma, çalma, dikme⁵¹ (s. 11a), aşma, boğma, kapma⁵², gülme, ağlama, barışma, ıslama, dökme, yuma, yıykama, üzme⁵³, dalma, boğazlama, şoyunma, şoyma, pükme, öldürme, yapdurma, şakınma, kaldurma, doldurma, azarlama, söğme, avarma⁵⁴, (s. 11b) çekişme, eşkere etme, korkma, şaklama, kırtarma, şarma, katlanma, bekleme, üfürme, üfeleme, silkme, pişmân olma, âzâd itme, uzatma, ağırtma, döşeme, doñrutma/dogrutma, çevirme, cimcekleme, şokma, tatma, degme, dökme, doğuma, (s. 12a) işleme, bağarma, sesleme, bağışlama, eyleme, kıllma, işmarlama, itme, koñuşma, ayrılma, tağılma, sevme, yırtma, incinme, taşalanma, şarılma, huylanma, ditreme, geyme, şartma, (s. 12b) ölçme, gömme, kullanma, zefklenme⁵⁵, kaşid itme, karışdurma, katma, oynama, yalama, inanma, boşlama, koqlama, tütüsitme, şarkıtma, nazlanma, sündürme, aldatma, ketürme, ħor bakma, ezberleme, piçme, tabaklama⁵⁶, (s. 13a) evme, sürünme⁵⁷, yalama”.

Bâbü'l Emrû lil-Cem'/Çokluk Emir Babı

Türkçede çokluk emir bölümü her kelimedede mastar alameti çıkarıldığında geriye kalan emir hâlindeki kelimenin sonuna sakın nûn /-n/ getirilerek yapılır. Örnek: *vurun, den, söylen, gelin*⁵⁸.

Bâbü'l Nehyü lil-Cem'/Olumsuz Çokluk Babı

Aynı şekilde Türkçede emir hâlindeki kelimenin sonuna /-men/ eklendiğinde çokluk emir yapılır. Örnek: (s. 13b) *vurman, demen, söylemen, yazman*⁵⁹.

Bâbü'l Mâzî/Geçmiş Zaman Babı

Türkçede geçmiş zaman iki türdür. Birincisi, her kelimenin sonunda mastar alameti çıkarıldığında ve emir suretinde /-dı/ eklendiğinde geçmiş zaman olur. Örnek: *vurdu, yazdı, dedi, söyledi, viridi, aldı, tutdu, şatdı, şatun aldı* (s. 14a).

⁵⁰ Arapça / لا تُسهِّجُ / kelimesinin altına yazılan bu olumsuz fiilin Arapça anlamı “bunu kolaylaştırma” şeklinde emir anlamında bir kelimedir. Muhtemelen “su gibi akıtma, kolayca devam ettirme veya gerçek anlamıyla akıtma” gibi bir anlam çıkmaktadır. Kitapta olumlu emrin örneklerinin verildiği on ikinci sayfada ilk kelime “ak”dır ve Arapçası / سَاخُ / olarak verilmiştir. “Akdur-” fiili için Solak ve Basiç (2022, s. 456) “akturdı: “ol suw akturdı = o, suyun akıtılmasını emretti”, (akturur = akturmak) (DLT I, s. 222)” örneğine yer vermişlerdir (Solak ve Basiç, 2022).

⁵¹ Terzilikle ilgili “dikme-” fiili.

⁵² Arapça / لا تُخَطِّفُ / kelimesinin altına yazılmıştır, kelimenin anlamı “kaçma”dır ancak emir bölümünde aynı kelimenin Arapça olumlusu olarak “kaç” anlamındaki / أُخَطِّفُ / kelimesi yazılmıştır ve altında açık bir şekilde “kap” fiili / قَابُ / yazılmıştır yani aynı kelimenin yanlış bir şekilde olumlusu da olumsuzu da verilmiş olmaktadır.

⁵³ “Yüzme” fiili.

⁵⁴ “Avarma, av vurma” anlamında kullanılmıştır.

⁵⁵ Arapça / لا تُسْتَنْهَرُ / kelimesinin altına yazılan bu kelimenin anlamı “gücenme”dir ama burada “zefklenme” şeklinde kullanılmıştır.

⁵⁶ Buradaki “tabaklama” debbağların yaptığı “deri tabaklamak” anlamındaki kelimenin olumsuzudur.

⁵⁷ Arapçasında “sürünmek” kelimesinin diğer anlamlarını dışarıda tutacak şekilde “çocuk gibi sürünme” anlamı verilmiştir.

⁵⁸ Burada emir eki çokluk ikinci kişi ekinde nezaket çekimi olan /-iñiz, -iñiz (يَ) ekleri verilmemiştir. Yine ekte nazal n (نَ) kullanılmadığı görülmektedir.

⁵⁹ Burada da Osmanlı Türkçesinde emir kipinin olumsuzu çokluk ikinci kişide /-lî ve (يَ) ve (يَ) / şekillerinin kullanılmadığı yine ekte nazal n (نَ) kullanılmadığı görülmektedir.

İkincisi, her kelimenin sonunda mastar eki çıkarıldığında geriye kalan emir hâlindeki kelimelerin sonuna /-miş/ eklendiğinde geçmiş zaman olur. Mim ve sakın sın ile yapılır. Örnek: *vurmuş, yazmış, demiş, söylemiş, virmiş, almış, tutmuş, apdest almış, namâzı kılmış, şatmış, şatun almış, dilek eylemiş, biçirmiş, yarmış, çıkarmış, şatmış, dönmüş*.

Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü lil-Mütekellim/Geçmiş Zaman Birinci Şahıs Babı (s. 14b)

Türkçede geçmiş zaman birinci şahıs için bütün kelimelerin sonuna mastar ekini çıkardıktan sonra emir şekline /-dum/ getirildiğinde geçmiş zaman teklik birinci kişi olur. Zammeli dal, sakın mim ile yapılır. Örnek: *vurdum, yazdum, okudum, uyudum*.

Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü lil-Muḥâṭab fi't-Türkî/Türkçede Geçmiş Zaman İkinci Şahıs Babı

Türkçede geçmiş zaman ikinci şahıs için bütün kelimelerin sonuna /-duñ/ eklendiğinde geçmiş zaman ikinci şahıs olur. Zammeli dal ve sakın kaf-ı acemiyye (nazal n) ile yapılır. Örnek: *kapuyı kıcırdatduñ, kapuyı şalladuñ* (s. 15a).⁶⁰

Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Mütekellim ev el-Mu'azzamu Nefse/Geçmiş Zaman Çokluk Birinci Şahıs Babı

Türkçede geçmiş zaman çokluk birinci şahıs iki çeşittir. Birincisi, bütün kelimelerin sonuna /-duk, -dük/ eklendiğinde geçmiş zaman çokluk birinci şahıs olur. Zammeli dal, sakın kef veya kaf. Örnek: *vurduk, yazduk, apdest aldük*⁶¹, *namâzı kıldük*.

İkincisi, bütün kelimelerin sonuna /-mişik ve -mışıq/ eklenerek yapılır. Kesreli mîm ve şın-ı mu'ceme ve sonuna sakın /k, k) ile yapılır. Örnek (s. 15b): *yürümişik, yemişik, okumışıq, uyumışıq*⁶².

Bâbü'l Mâzî li-Cem'ü'l-Muḥâṭabîn fi't-Türkî/Türkçede Geçmiş Zaman Çokluk İkinci Şahıs Babı

Türkçede geçmiş zaman çokluk ikinci şahıs iki çeşittir. Birincisi bütün kelimelerin sonuna /-dünüz/ eklendiğinde geçmiş zaman çokluk ikinci şahıs olur. Kesreli dal, kesreli ya (kafü'l acemiyyeden kaynaklanan bir ya), kesreli kaf-ı acemiyye (nazl n) ve sakın za ile. Örnek: *vurduğunuz, yazdığınız, yürüdüğünüz, apdest aldığınız*

İkincisi bütün kelimelerin sonuna /-mişiniz/ eklenir. Örnek: (s. 16a) *okumüşünüz, yemişünüz, içmişünüz, uyumüşünüz*.

Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Ġâ'ibîn/Geçmiş Zaman Çokluk Üçüncü Şahıs Babı

Türkçede geçmiş zaman çokluk üçüncü şahıs için birincisi bütün kelimelerin sonuna önce geçmiş zaman eki eklenir sonra /-ler/ eklendiğinde geçmiş zaman çokluk üçüncü şahıs olur. Örnek: *vurdılar, okumışlar, yürümüşler, yazmışlar*.

---

⁶⁰ Burada geçmiş zaman ikinci şahıs babından sonra direkt geçmiş zaman çokluk birinci şahıs babına geçildiği ve üçüncü şahsa yer verilmediği görülmektedir.

⁶¹ Konuyla ilgili açıklama kısmında / دُك / ev/ دُك ekleri verilmektedir ancak bu üç örnekte kelimeler kalın sıradan kelimeler olmasına rağmen / دُك / eki kullanılmıştır.

⁶² Konuyla ilgili açıklama kısmında / مشيق ve مشيك / ekleri verilmektedir ancak son örnekte ek / مشيك / şeklinde kalın sıradan kelimeye / ك / ile gelmiştir. Burada Osmanlı Türkçesinde çokluk birinci kişi eki olarak kullanılan /-Iz, -Uz/ eklerine yer verilmemiştir.

Geçmiş zamanın ikinci türüne örnek: *vurdılar, okudılar, yürüdiler, yazdılar, dediler* (s. 16b).

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü lil-Gâ'ibü'l-Müfred/Şimdiki-Geniş Zaman Teklik Üçüncü Şahıs Babı

Türkçede şimdiki-geniş zaman teklik üçüncü kişi üç çeşittir. Birincisi kelimenin sonunda /-r (sakin ra) / ekleyerek yapılır. Örnek: *vurur, yazar, okur, uyur, yürür*.

İkincisi sonu ünsüzle biten, emir hâlindeki bütün kelimelerin sonuna /-e (sakin ha), sonu ünlüyle biten kelimelerin sonuna /-e (sakin ha) / öncesinde ya-yı meftuha /-y/ eklenerek yapılır.

Sonu ünsüzle biten kelimelere eklenmesiyle ilgili örnek: *yaza, gele, sile, öğren*⁶³ (s. 17a).

Sonu ünlüyle biten kelimelere gelmesiyle ilgili örnek: *okuya, yürüye, yeye, uyuya, deye*.

Üçüncüsü bütün kelimelerin sonuna /-sun/ eklenerek yapılır. Zammeli sin ve sakin nun ile yapılır. Örnek: *vursun, okusun, öğrensin, söylesün, yürüsün*.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü lil-Mütekellim/Şimdiki-Geniş Zaman Birinci Şahıs Babı

Şimdiki-geniş zaman birinci şahıs, Türkçede bütün kelimelerin sonuna /-rUm/ eklenerek yapılır. Örnek: *vururum, okurum, yazarum, yerüm, içerüm* (s. 17b).

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü lil-Muḥâṭab/Şimdiki-Geniş Zaman İkinci Şahıs Babı

Türkçede şimdiki-geniş zaman ikinci şahıs iki çeşittir. Birincisi, Türkçede şimdiki-geniş zaman ikinci şahıs için bütün kelimelerin sonuna /-rsin/ eklenerek yapılır. Sakin ra, kesreli sin ve sakin nûn ile yapılır. Örnek: *vurursın, okursın, uyursın, yürürsün, yazarsın*.

İkincisi bütün kelimelerin sonuna /-esin/ eklenerek yapılır. Sakin hâ, kesreli sin ve sakin nun ile. Sonu ünsüzle biten ve emir hâlindeki kelimelerin sonuna /-esin/, sonu ünlüyle biten kelimelerin sonuna ya-yı meftuha ve sonrasında /-esin/ getirilerek yani /-yesin/ şeklinde yapılır (s. 18a).

Sonu ünsüzle biten, emir hâlindeki kelimenin sonuna gelmesiyle ilgili örnek: *yazasın, silesin, vurasın, oṭurasın*.

Sonu ünlüyle biten, emir hâlindeki kelimenin sonuna gelmesiyle ilgili örnek: *okuyasın, yürüyesin, uyuyasın, deyesin, söyleyesin*⁶⁴.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü le-Cem'ü'l-Mütekellim ev el-Mu'aẓẓamu Nefse/Şimdiki-Geniş Zaman Çokluk Birinci Şahıs Babı

Şimdiki-geniş zaman çokluk birinci şahıs Türkçede üç çeşittir. Birincisi bütün kelimelerin sonuna /-ruz/ eklenerek yapılır. Zammeli ra ve sakin za ile yapılır. Örnek: (s. 18b) *vururuz, yazaruz, okuruz, uyuruz, yürürüz*.

⁶³ Burada Geniş-Şimdiki zaman başlığı altında bu zamanlara dâhil edilerek istek kipi eki /-A/ da verilmiştir.

⁶⁴ Burada şimdiki-geniş zaman ikinci şahsa yer verilmeden çokluk birinci şahsa geçildiği görülmektedir.

İkincisi bütün kelimelerin sonuna /-ruk/ eklenerek yapılır. Zammeli ra ve sakın kaf ile yapılır. Örnek: *vururuğ, deruğ, öğrenürük⁶⁵, otururuğ*.

Üçüncüsü bütün kelimelerin sonuna /-elüm/ eklenerek yapılır. Sonu ünsüzle biten kelimelere /-elüm/ sonu ünlüyle biten kelimelere /-yelüm/ eklenerek yapılır.

Sonu ünsüzle biten, emir hâlindeki kelimenin sonuna gelmesiyle ilgili örnek: *yazalum, öğrenelüm, oturalum, silelüm* (s. 19a).

Sonu ünlüyle biten, emir hâlindeki kelimelere eklenmesine örnek: *söyleyelüm, okuyalum, yürüyelüm, uyuyalum, yeyelüm*.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Muḥâṭabîn/Şimdiki-Geniş Zaman Çokluk İkinci Şahıs Babı

Şimdiki-geniş zaman çokluk ikinci şahıs Türkçede iki çeşittir. Birincisi bütün kelimelerin sonuna /-rsiñiz/ eklenerek yapılır. Sakın ra, kesreli sin, kaf-ı acemiyye (nazal n) ve sakın za ile. Örnek: *vurursiñiz, yazarsınız, okursiñiz, dersiniz*.

İkincisi bütün kelimelerin sonuna (s. 19b) /-esiñiz/ eklenerek yapılır. Sonu ünsüzle biten emir hâlindeki kelimelere /-esiñiz/ eklenir, sonu ünlüyle biten kelimelere önce ya-yı meftuha sonrasında /-esiñiz/ gelir, yani /-yesiñiz/ eklenerek yapılır.

Sonu ünsüzle biten emir hâlindeki kelimenin sonuna gelmesiyle ilgili örnek: *yazasiñiz, silesiñiz, vurasıñiz, apdest alasıñiz*.

Sonu ünlüyle biten emir hâlindeki kelimelere /-yesiñiz/ eklenir. Örnek: *deyesiñiz, söyleyesiñiz, okuyasıñiz, uyuyasıñiz*.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Gâ'ibîn/Şimdiki-Geniş Zaman Çokluk Üçüncü Şahıs Babı

Şimdiki-geniş zaman çokluk üçüncü şahıs için Türkçede bütün kelimelerin sonuna önce şimdiki-geniş zaman eki daha sonra /-ler/ eklenir⁶⁶ (s. 20a).

Bâbü İsmü'l-Fâ'il Ellezi Ma'nâhü el-Muzîyye ev el-İstimrâr/Süreklilik Bildiren Sıfat Fiil İsm-i Fail Babı

Türkçede devam eden, süreklilik ifade eden sıfat fiillerle yapılan ism-i fâ'il, bütün kelimelerin sonuna mastar alameti çıkarıldığında ortaya çıkan emir hâlindeki kelimelere /-an/ (ince bir elif ve sakın nun) eklenerek yapılır. Sonu ünsüzle biten emir hâlindeki kelimelere kesreli ince bir elif ve sakın nun; sonu ünlüyle biten kelimelere yâ-yı meftûha, kesreli elif ve sakın nun getirilerek yapılır.

Sonu ünsüzle biten, emir hâlindeki kelimelere gelmesine örnek: *vuran, yazan, öğrenen, oturan*.

Sonu ünlüyle biten, emir hâlindeki kelimelere gelmesine örnek: (s. 20b) *deyen, uyuyan, yürüyen, okuyan, yuyan*.

---

⁶⁵ Bu iki örnekte ince sıradan kelimedeki şahıs eki / 3/ile yazılmıştır.

⁶⁶ Burada konuyla ilgili örnek verilmediği görülmektedir.

Bâbü İsmü'l-Fâ'il Ellezi Ma'nâhü el-İstikbâl/Gelecek Zaman İfadeli Sıfat Fiil İsm-i Fail Babı

Türkçede gelecek zaman ifade eden sıfat fiillerle yapılan ism-i fâ'il, bütün kelimelerin sonuna mastar eki çıkarıldıktan sonra emir hâlindeki kelimelerin sonuna /-ecek/ eki eklenerek yapılır. Sakin elif, fethalı cim-i arabiyye ve sakin kef. Sonu ünsüzle biten kelimelere /-ecek/ ve sonu ünlüyle biten kelimelere /-yecek/ eklenerek yapılır.

Emir hâlindeki sonu ünsüzle biten kelimelere örnek: (s. 21a) *vuracak, yazacak, oturacak, öğrenecek*.⁶⁷

Emir hâlindeki sonu ünlüyle biten kelimelere örnek: *oğuyacak, deyecek, yürüyecek, yeyecek*.⁶⁸

Bâbü İsmü'l-Fâ'il Ellezi Ma'nâhü el-Ĥâl/Şimdiki Zaman İfadeli Sıfat Fiil İsm-i Fail Babı⁶⁹

Türkçede şimdiki zaman ifade eden sıfat fiillerle yapılan ism-i fâ'il için bütün kelimelerin sonuna /-yor/⁷⁰ eki eklenir. Zammeli yâ ve sakin râ. Örnek: *vuryor, yazyor, deyor, yeyor, içiyor*.

İşte kastedilen üç kural sana açıklandı (s. 21b). Burada anlatılan teklik üçüncü kişi için bu üç tür ism-i failde kendinden bahsedersen sonuna "sakin mim" ekle. İstimrar, istiklal ve hâl ifadeli bu sıfat fiillerle yapılan ism-i faili telaffuz ettikten sonra süreklilik ifadeli sıfat fiille yapılan ism-i failde şöyle dersin: *ben vuranım, ben oğuyanım, ben yazanım*.

Gelecek ifadeli sıfat fiillerle yapılan ism-i failde kendini kastedersen: *ben zeydi yarın vuracağım, ben yarın oğuyacağım*.⁷¹

Şimdiki zaman ifadeli sıfat fiillerle yapılan ism-i failde kendini kastedersen: (s. 22a) *ben yazıyorum, ben oğuyorum, ben yürüyorum, ben yeyorum*.

Ve ikinci şahıs kastetmek istersen kelimeye /-sin/ eklenir. Kesreli sin ve sakin nun. Üç durumda şöyle dersin. Birincisi: *sen yazansın, sen vuransın, sen oğuyansın*.

İkincisi: *señ vuracaksın, señ yazacaksın, señ oturacaksın, señ gideceksin, señ varacaksın, señ oğuyacaksın*⁷² (s. 22b).

⁶⁷ Aslında verilen örnekler sıfat fiil olarak kullanılarak fail yapacak mahiyette gibi ama maksada uygun kullanımlar değil. "Vuracak şey, yazacak kitap" gibi kullanılsaydı daha uygun olurdu. Örnekler teklik üçüncü kişi gelecek zaman çekimi gibi durmaktadır. Bir sonraki şimdiki zaman ifadeli isim- fiil açıklanırken de fiil çekimi ile ism-i failin karıştığı hatta verilen örneklerin ism-i fail özelliği göstermediği görülmektedir. Bu da müellif, müstensih veya muktebisin konuya tam hâkim olmadığını ortaya koymaktadır veya bir başka fikirle aslında iktibas yapılan kaynakta bu ek geniş zaman sıfat fiili /-ur, -ür/ idi, muktebis bunu yanlış okudu ve bu yanlış kitabı yansıtmış oldu. Bu açıdan bakılsa bile verilen örnekler ism-i fail babına uygun örnekler değildir. Arapça örnekler doğrudur, Türkçe örnekler yanlıştır.

⁶⁸ Burada gelecek zaman eki sadece ince sıradan bir ek gibi sadece /هجك/ şeklinde /ك/ ile yazılmıştır.

⁶⁹ Burada Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak kullanılan /-yor/ ekinin ism-i fail yapıyor muş gibi ism-i fail bölümünde ele alındığı verilen örneklerin sıfat fiil yapacak mahiyette olmadığı görülmektedir.

⁷⁰ /-yor/ eki yardımcı ünlüsü (doğrusu -e zarf fiil ekinin kalıntısı) olmadan yazılmıştır ve verilen örneklerde de ekten önceki fiil /ووريزد/ örneğinde olduğu gibi cezimle yazılmıştır.

⁷¹ Bu örneklerde de gelecek zaman çekimi ile gelecek zaman ifadeli ism-i fail sıfat fiilinin karıştırıldığı ve gelecek zaman çekimli örneklerin verildiği görülmektedir.

⁷² Burada altı cümlede gelecek zaman eki sadece ince sıradan bir ek gibi sadece /هجك/ şeklinde /ك/ ile yazılmıştır aynı zamanda "sen" kelimesinin sonu nazal n /ن/ ile bitmektedir.

Üçüncüsü: *señ vuryorsın, señ yüryorsın, señ binyorsın*⁷³.

Ve cem'ül muhatabı yani çokluk ikinci kişiyi kastedersen /-sınız/ eki eklenir. Kesreli sin, kef-i acemiyye ve sonra sakin zâ. Üç durumda söyle.

Birincisi: *siz vuransınız, siz okuyansınız, siz yazansınız*.

İkincisi: *siz vuracaksınız, siz yarın okuyacaksınız*⁷⁴.

Üçüncüsü: (s. 23a) *siz vuryorsunuz, siz yazıyorsunuz*⁷⁵, *siz yeyorsünüz*.

Çokluk birinci kişi ve kendini tazim için çokluk birinci kişiyi kastetmek için yukarıdaki üç durumun sonunda zay-ı sakine eklenir: Birincisi: *biz vuranız, biz okuyanız, biz yazanız*.

İkincisi: *biz apdesti*⁷⁶ *alacağız biz yeyeceğiz*⁷⁷.

Üçüncüsü, şimdiki zaman ifadesi için: (s. 23b) *biz yazıyoruz, biz yeyoruz, biz içiyoruz*⁷⁸,

Çokluk üçüncü şahıs elde etmek istersen yukarıda bahsedilen üç durumda /-ler/ eki ekle. Birincisi: *ollar vuranlar, oller okuyanlar, oller yazanlar, oller açılanlar, oller şuşayanlar, oller tokuryorlar*⁷⁹.

İkincisi örnekteki gibi denir: *ollar kidecekler, oller varacaklar, oller yazacaklar*⁸⁰.

Üçüncüsü, örnekteki gibi söylenir: (s. 24a) *oller vuryorlar, oller okuyorlar, oller yürüyorlar*.

Arapçada tek şekilli değildir yani üç şekillidir, durumuna göre konuşulur. Bil ki Türkçede Arapçada olduğu gibi ism-i mevsul yok ama onu kastedildiği zaman ism-i fail kullanılır: *Zeydi dün vuran geldi andan sonra vurdum*.

Bâbü İsmü'l-Mef'ûl/İsm-i Mef'ûl Vezni Babı/Edilgen Sıfat Fiil Babı

Türkçede ism-i mef'ûl aktif sıfat fiil gibidir ama aynı zamanda sıfat fiil eki alarak ism-i fail özelliği gösterir, yani edilgen sıfat fiildir (s. 24b). İsm-i fail şeklindeki sıfat fiile sakin nun eklenir: *vurunan, yazınan, konan*.

Bâbü'l Mebnî lil-Mechûl/Edilgen Fiil Babı

Türkçedeki edilgen çatı, etken sıfat-fiil gibidir ancak mastar işareti atıldıktan ve kelimenin emir kipi hâline getirilerek bir miktar soyutlamayla emir hâlindeki kelimenin sonuna sakin nun eklenerek söylenir: *vurundi, yazındı, okundı, kondı*.

Bâbü'l Nefî/Olumsuzluk Babı

---

⁷³ Bu üç cümlede de "sen" kelimesinin sonu nazal n /ن/ ile bitmektedir aynı zamanda "-yor" ekinde yardımcı ünlü/-e zarf fiil ekinin kalıntısı okunmayacak şekilde fiillerin üstüne cezm işareti konarak yazılmıştır.

⁷⁴ Burada üç cümlede gelecek zaman eki sadece ince sıradan bir ek gibi sadece /هكك/ şeklinde /ك/ ile yazılmıştır.

⁷⁵ Burada iki örnekte "-yor" ekinde yardımcı ünlü/-e zarf fiil ekinin kalıntısı okunmayacak şekilde fiillerin üstüne cezm işareti konarak yazılmıştır.

⁷⁶ Kitapta "abdest" kelimesi daima /p/ ile yazılmıştır.

⁷⁷ Bu iki cümlede gelecek zaman eki /غ/ ile yazılmıştır.

⁷⁸ Burada iki örnekte "-yor" ekinde yardımcı ünlü/-e zarf fiil ekinin kalıntısı okunmayacak şekilde fiillerin üstüne cezm işareti konarak yazılmıştır.

⁷⁹ "Toklar" anlamında bir kelime.

⁸⁰ Burada iki cümlede gelecek zaman eki sadece ince sıradan bir ek gibi sadece /هكك/ şeklinde /ك/ ile yazılmıştır.

Türkçede olumsuzluk (s. 25a), mastar işareti atıldıktan sonra ve mücerret emir hâlindeki kelimenin sonuna /-me/ (mim-i meftuha) eklenerek yapılır.

Bâbü'l Muzâri' el-Menfi el-Müsnedü lil-Mütekellim/Şimdiki-Geniş Zamanın Olumsuzu Birinci Şahıs Babı

Az önce anlattığımız kaideye şimdiki-geniş zamanın olumsuzu birinci şahıs için Türkçede bütün kelimelerin sonuna /-mezim/ eki eklenir. Örnek: *vurmazım, yazmazım, okumazım, demezim*⁸¹.

Bâbü'l Muzâri' el-Menfi el-Müsnedü lil-Ğâ'ib/Şimdiki-Geniş Zamanın Olumsuzu Üçüncü Şahıs Babı

Az önce anlattıklarımız gibi kelime şimdiki-geniş zamanda olur, olumsuz üçüncü şahıs için (s. 25b) mastar eki atıldıktan sonra mücerret emir hâlindeki kelimenin sonuna /-maz/ eki eklenir. Fethalı mim, ince bir elif ve sakın za ile yapılır. Örnek: *vurmaz, yazmaz, demez, ağlamaz*.

Bâbü'l Muzâri' el-Menfi el-Müsnedü lil-Muĥâtab/Şimdiki-Geniş Zamanın Olumsuzu İkinci Şahıs Babı

Az önce anlattığımız gibi Türkçede şimdiki-geniş zamanın olumsuzu üçüncü şahıs için mastar eki atıldıktan sonra mücerret emir hâlindeki kelimenin sonuna (s. 26a) /-mezsın/ eki eklenir. Örnek: *yalmazsın, vurmazsın, ağlamazsın, demezsin*.

Bâbü'l Muzâri' el-Menfi el-Müsnedü li-Cem'ül-Muĥâtabîn fî't-Türki / Türkçede Şimdiki-Geniş Zamanın Olumsuzu Çokluk İkinci Şahıs Babı⁸²

Az önce anlattığımız gibi Türkçede şimdiki-geniş zamanın olumsuzu çokluk ikinci şahıs için mastar eki atıldıktan sonra mücerret emir hâlindeki bütün kelimelerin sonuna /-mezsîñiz/ eklenir. Fethalı mim, sakın za, kesreli sin, kef-ı acemiyye yani nazal n ve sakın za (s. 26b). Mesela: *vurmazsîñiz, yazmazsîñiz, demezsîñiz, ağlamazsîñiz*.

Bâbü'l Muzâri' el-Menfi el-Müsnedü li-Cem'ül-Ğâ'ibîn fî't-Türki/Şimdiki-Geniş Zamanın Olumsuzu Çokluk Üçüncü Şahıs Babı

Az önce anlattığımız gibi Türkçede şimdiki-geniş zamanın olumsuzu çokluk üçüncü şahıs için mastar eki atıldıktan sonra mücerret emir hâlindeki bütün kelimelerin sonuna /-mezler/ eklenir. Örnek: *vurmazlar, demezler, yazmazlar, oynamazlar* (s. 27a).

Bâbü Şîgatü'l-İnfi'âl/İnfi'âl Sigası (Çekimi) Babı/ Edilgen Geçişsiz Fiiller

Türkçede şîgatü'l-infi'âl için mastar eki atıldıktan sonra mücerret emir hâlindeki geçişli fiillerin sonuna lam-ı mufahhama (kalın lam) /-l/ eklenir: *vuruldu, yazıldı, kırıldı, kesildi*.

Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü lil-Mütekellim/Şimdiki-Geniş Zaman Birinci Şahıs Babı

Az önce anlattığımız gibi Türkçede olumsuz şimdiki-geniş zaman birinci şahıs için mastar eki atıldıktan sonra mücerret emir hâlindeki (s. 27b) kelimelerin sonuna /-mem/ eklenir. Örnek: *vurmam, oçurmam, yazmam*.

Bâbü'l Müfâ'ale/Müfâ'ale Vezni Babı/İşteş Fiiller

⁸¹ Burada ikinci şahsa değinilmeden üçüncü şahsa geçilmiş ve daha sonra ikinci şahıs anlatılmıştır.

⁸² Burada çokluk birinci şahıs verilmeden çokluk ikinci şahıstan başlanmıştır.

Türkçede müfâ'ale vezni için diğerleri gibi mastar eki atıldıktan sonra mücerret emir hâlindeki kelimelerin sonuna sakın şın-ı mu'ceme-i sakine /-ş/ eklenir. Örnek: *çutuşdı, koñuşdı, koşdı, vuruşdı*.

Bâbü'l Tef'îl/ Tef'îl Vezni Babı

Türkçede tef'îl vezni için diğerleri gibi mastar eki atıldıktan sonra (s. 28a) mücerret emir hâlindeki kelimelerin sonuna /-dur/ eklenir. Zammeli dal ve sakın ra. Sonu ünsüzle biten kelimelerden sonra /-dur/, sonu ünlüyle biten kelimelerden sonra ta-yı sakine /-t/ eklenir.

Sonu ünsüzle biten fiillere gelmesiyle ilgili örnek: *yazdur, oturdur⁸³, kalkdur, okut, öğret*.

Sonu ünsüzle biten fiillere gelmesiyle ilgili örnek: *beni sıcağ şuşatdı, onı otur yıykat* (s. 28b).

Biz bu kadar kuralı söylemekle yetindik. Bazı kuralları tekrar etmemek için zikretmedik.

Bâbü lev / Şart Babı (-se Babı)

Bil ki Türkçede şart /-sey/ ile yapılır. Fethü'l sin ve sakın ya ile yapılır veya sadece sakın ya ile yapılır. Emrin sonu ünsüzle biterse veya emrin sonu ünlü ile biterse ikisinden önce üstünlü bir ya getirirler.⁸⁴ Mesela /-sey/: *vursaydum, okusaydum, yazsaydum, uyusaydum*.

Ya-yı sakineye misal: *vuraydum, okuyaydum, yazaydım, uyuyaydum* (s. 29a).

Bil ki onlar /-sey/ cevabında şunu eklerler. Arapçadali "lev" manasındaki /-sey/ için şart cümlesinin ana cümlesi olumlu olursa ana fiile sakın bir /-r/ eklenir. Şöyle denir: *tarılsayduñ taşalanurdum, geleydi virürdüm*.

İşte bu /-r/ Arapçadaki "lev" anlamındaki cevab-ı şartın, ana cümlenin başında bulunan /lam/ gibidir ve ana cümle olumsuz olursa olumsuzluk bölümünde anlatılan olumsuzluk eki /-me/'den sonra sakın bir /-z/ eklerler. Ve derler ki: *gelseydüñ tarılmazdum, eşegi bulaydum yürümezdüm*.

Bâbü İn ve İzâ el-Şartıyyet/ Şart Yapan İn ve İzâ Babı (s. 29b)

Bil ki bâbü in ve izâ el-şartıyyet Arapçadaki şart bildiren "in" için Türkçede "eger" lafzı kullanılır. Fethalı hemze, kefü'l acemiyye /ع/ ikisinden sonra sakın ra. "Enne-iza"nın karşılığında "kaçan" lafzı kullanılır. Fethalı kaf ve çimü'l acemiyye ikisinden sonra sakın nun gelir ve ikisi maziye asla ve asla eklenmez. Bunlar Arapçadaki gibi değildir. Arapçada "in" maziye eklenirse istikbal için kullanılır. Bunlar şart olarak fiile eklendiği zaman üstünlü bir sin eklenir, bu /sin/ sakın bir /-r/'den sonra gelir. Bu sakın /-r/'den sonra /sin/ gelince şimdiki-geniş zamanın şartı olur. Bu şekle de teklik ve çokluk ikinci şahıs esreli /s/'den sonra yani şarttan sonra /-sin/ ve /-siñiz/ kişi eki gelmez ama /-ñ/ gelir, çokluk olduğu zaman da bu /ñ/'den sonra bir /-z/ eklenir (s. 30a).

---

⁸³ Müellif ünlüyle biten kelimelerden sonra /-t/'nin geleceğini belirtmiştir ancak /r/ ile biten bazı kelimelerden sonra da /-t/'nin gelebileceği fiiller vardır, "otur-" fiili de bunlardan biridir ancak örnekte görüldüğü gibi "otur-" fiili /-dur/ ekini almıştır. "*egsildür/eksilt-, azalt-*" (s.6b) örneğinde de aynı kullanım söz konusudur.

⁸⁴ Şart eki burada sonu ünlüyle biten kelimelere ya-yı meftuha da getirildiği belirtilerek sanki istek kipi de buraya dâhil edilmiş. İkinci kısımda verilen örneklere bakıldığında da "*eşegi bulaydum yürümezdüm*" örneğinde bu görülmektedir. Her ikisinden önce sakın bir ya getirilir demiş ancak sonra demesi gerekmektedir çünkü /y/, /-se/'den sonra gelmektedir.

İşte bu sakın ve şart kipi /-sin/ Arapçada böyle. İkisinin yani “in ve iza/eger ve kaçan”ın cevabı kendisinden sonra gelen ana cümle şart manasını değiştirmez, /-se/'den sonra gelen cevap gibidir: *baña gelürse oni⁸⁵ ikrâm iderüm, beni vurursa oni vururum.*

Şunu da bil ki bu üstünlü sin /-se/, çokluk birinci kişide ve tazim amaçlı kullanılan teklik birinci kişide /-lüm/ ve /-ruz/ lafızlarıyla bir araya gelmez fakat sadece sakın bir kaf'la /-k/ bir araya gelir. İşte bu kaf /-k/, çokluk birinci kişi ve tazim amaçlı kullanılan teklik birinci kişi ekidir: *eger siz de⁸⁶ gelsek sevinürüz, yürüsek yoruluruz* (s. 30b), *eger baña gelürseñ seni ikrâm iderüm, eger baña gelseñiz sizi ikrâm.*

Eğer “kaçan”ı kullanmak istiyorsan cümlede “eger”in yerine koy ve söyle.

Bâbü'l Maşdar/Mastar Babı

Türkçede mastar üç çeşittir. Birincisi, sonunda /-mak, -mek/ olan bütün kelimelerdir: *vurmağ, yazmak⁸⁷, okumağ, yürümek.*

İkincisi, tüm kelimelerin sonunda /-duk, -dük/⁸⁸ eklenerek söylenir: (s. 31a) *vurduk, yazduk, öğrendük, oturduk.*

Üçüncüsü bütün emir hâlindeki kelimelerin sonuna sonu ünsüzle bitiyorsa ha-yı sakine /-e/, kelimenin sonu ünlüyle bitiyorsa ya-yı meftuha /-ye/ eklenir⁸⁹. Sonu ünsüzle biten kelimelere gelmesiyle ilgili örnek: *yaza, sile, oçura, kalka.*

Sonu ünlüyle biten kelimelere gelmesiyle ilgili örnek: *oçuya yürüye bağlaya söyleye.*

Dördüncü şekil vardır ki şunu eklersin (s. 31b). Sakin bir /he/'den sonra mastar lafzı /-cek, -cak/ eklenir⁹⁰. Fethalı cim-i arabiyye ve sakın bir /k/: *oçuyacak, yazacak, oturacak, öğrenecek⁹¹.*

Mastarı olumsuz yapmak istersen birincisi: *vurmamağ, okumamağ, yazmamağ⁹².*

İkincisi: *vurmaduğ, yazmaduğ, oturmaduğ.*

Üçüncüsü:(s. 32a) *vurmaya, yazmaya, okumaya.*

⁸⁵ Burada müellif, müstensih ya da muktebis “ikram etme”nin Arapçadaki yüklem ekini almasına kıyasen olsa gerek ki “ona” yerine “oni” şeklinde zamiri yüklem hâliyle kullanmıştır.

⁸⁶ Burada /de/'nin kullanılması cümlede bir düşüklüğe sebebiyet vermektedir, böyle kullanılmasının sebebi Arapçada /عَدَّ / kelimesinin karşılığı bazen Türkçedeki “de”ye tekabül etmektedir.

⁸⁷ Bu kelimedeki mastar eki /مك / şeklinde yazılmıştır.

⁸⁸ Bilindiği üzere bu ekler sıfat fiil eklerindedir ve fiile eklendiğinde fiilden isim soylu sıfatlar türetse de fiili isimleştirmez veya mastar hâline getirmez. Bu ek ancak bazı kelimelerde mastar olmasa da “tanıdık, bildik, sevdiğim” gibi kelimelerde bir nevi isim yapmaktadır. Müellif, müstensih veya muktebisin verdiği örnekler mastar mahiyetinde değildir ancak Arapça örnekler mastardır ve doğru verilmiştir.

⁸⁹ Burada mastar eki olarak bir “-e” ve “-ye”den bahsedilmektedir ancak verilen örnekler bakıldığında, örnekler cümle şeklinde değil ama istek kipi eki ile çekimlenmiş fiiller verilmiştir.

⁹⁰ Bilindiği üzere bu ekler sıfat fiil eklerindedir ve fiile eklendiğinde fiilden isim soylu sıfatlar türetse de fiili isimleştirmez veya mastar hâline getirmez. Bu ek ancak bazı kelimelerde mastar olmasa da “alacak, verecek, yiyecek, giyecek” gibi kelimelerde bir nevi isim yapmaktadır. Müellif, müstensih veya muktebisin verdiği örnekler mastar mahiyetinde değildir ancak Arapça örnekler mastardır ve doğru verilmiştir.

⁹¹ Burada iki cümlede gelecek zaman/sıfat fiil eki sadece ince sıradan bir ek gibi sadece /هك / şeklinde /ك/ ile yazılmıştır ancak açıklamada /جق و جك / ekleri verilmiştir.

⁹² Arapça kısımda verilen örneğe bakıldığında olumsuzluk için “adem” kelimesinin verildiği görülmektedir.

Dördüncüsü: *öğrenmeyecek, yürümeyecek, binmeyecek.*

Bâbü'l Mef'ûl/Mef'ûl Vezni Babı

Türkçede mef'ûl yani nesne, sonu esrelidir. Kelime ünsüzle de bitse ünlüyle de bitse bu, değişmez. Sadece telaffuz ettikten sonra esreli bir /-y/ eklenir.⁹³ Türkçede mef'ûlün özelliği sonunda kesre olmasıdır yani esreli olmasıdır. Bu, Arapçadaki "nasp"⁹⁴ gibidir: *tahtayı kırdum* (s. 32b), *pardağı kırdum*.

Birincisine ve ikincisine bak. Birinci kelimenin sonunda ünlü olduğunda, onu telaffuz ettikten sonra sonuna /-yi/⁹⁵ eklenmiştir, onda sükuna bakılmaz. İkincisinin sonunda sakın bir harf olduğunda esrenin telaffuzu harfin üzerinde görüldü.

Bâbü Şîgatü Fa'îl Elleti be-Ma'nâ Mef'ûl/Mef'ul Manalı Faîl Sigası Babı

Türkçede fa'îl veznindeki nesne konumundaki kelime, mastar eki atıldıktan sonra mücerret emir hâlindeki bütün kelimelerin sonuna kaf-ı sakine /-k/ eklenerek yapılır. Örnek: *kırık, yazık, kesik, vuruk* (s. 33a).

Bâbü'l Mazharü Ma'a İzâfetü lil-Muzmar/Belli Olanla Belli Olmayı Tamlama Babı

benim başım, senüñ başuñ, siziñ başınız, bizim başımız, onuñ başı, ollarıñ başı.

Teklik üçüncü kişi mülkiyet eki alan ve sonu ünsüzle biten kelimelerin sonunda esre olur. Kelimenin sonu ünlüyle biterse sonunda /-si/ olur yani kelimeye kesreli sin eklenir. Kelimenin sonu esreli olduğu için bu /y/ doğmuştur. Bu isim değişmez. Tamamlama: Bil ki belirsiz bir şey belirli bir şeye eklendiği zaman Türkçede bir şey değişmez aynı kural devam eder, kendisine eklenen eki kesreli okurlar: (s. 33b). Fakat söylüyorlar: *bizim başımızı yaştuk üstünde koduk uyuduk*.

İşte bunun gibi üçüncü kişi zamirinde /y/'den önce nun eklenir, zamirde olan esreden doğan esreli /y/ eklenir⁹⁶. Derler ki: *evin kapusını açdum andan şoñra girdüm*.

Bâbü'l Bedel/Tamlayanla Tamlananın Yer Değiştirmesi Babı

Bil ki tüm acem dillerinde yani Arap olmayanların dillerinde tamlayan önce gelir ve tamlayanı tamlanandan önce söylerler. Bundan dolayı tebdil ederler.

Bâbü'l Hurûfu'l-Cer/Hurufü'l Cer Babı/Edat Babı (s. 34a)

-den, dek, üst ve üzer, -de, belki -le, kibi ve -çileyin.

Bu /lam/ yönelme anlamında olursa ismin sonuna sakın bir ha eklenir yani Arapçadaki bu /lam/'ın karşılığında Türkçede sakın ha var: *zeyde virdüm*.

Aynı zamanda bu /lam/ mülkiyet için kullanılır. Mülkiyet bildirmek için ismin sonuna kaf-ı acemiyye eklenir. Şöyle denir: *Zeydün kışrağını bindüm, onuñ üstünde Mışra vardum*.

---

⁹³ Müellif, müstensih veya muktebis muhtemelen kelimeyi cezimli şekilde bitiyor düşüncesiyle burada sakın bir /h/ eklenmesinden bahsetmiş ancak doğru değildir.

⁹⁴ Üstün olması veya Arapçada mefullerin sonunun üstün ile bitmesi.

⁹⁵ Müellif /-yih-يِه/ şeklinde yazmıştır.

⁹⁶ Burada ünlüyle biten kelimelerden sonra belirtme eki gelirken araya giren zamir n'si ve ondan sonra belirtme ekinin gelmesi kuralı anlatılmıştır.

Bâbü'l Zâmâ'irü'l-Mufaşşalatü/Ayrı Yazılan Zamirler Babı (s. 34b)

ben, señ⁹⁷, siz, biz, ollar, ol.

Bâbü'l Evşâf ve Esmâihe/Sıfatlar ve İsimleri

büyük, kışa, uzun, enni.

Vemâ Esmâü'l-Evşâf/Sıfatların İsimleri

büyüklük, ennilik, uzunluk⁹⁸.

Bâbü'l Umûr/Bazı Durumlar

Öyle hâller var ki o hâllere /ta veya lam-ı mu'ceme/ eklendiği zaman fiile dönüşür (s. 35a).

Bil ki öyle durumlar var ki sonuna sakin ta ve lam-ı mufahhame (kalın lam) eklendiğinde diğer fiillerin çekimlendiği gibi çekimlenecek fiil hâline gelir. Mesela "mavi" anlamındaki "gög" kelimesini istersen şöyle denir: "gögge-" ve "göggit-"⁹⁹

Bâbü Hel ve Hemzetü'l İstifhâm/Soru İfadeli "hel ve hemze" Babı

Arapçadaki soru anlamı sağlayan "hel" ve "hemze"nin karşılığında Türkçede soru anlamının /mi/ kelimesiyle ifade edildiğini bil. İsimden sonra ve muttasıl zamirlerden önce yani kişi eklerinden önce telaffuz edilir. Şimdiki-geniş zaman teklik üçüncü ve çokluk üçüncü kişide en sonda (s. 35b) ve çokluk birinci kişi ile tazim için kullanılan teklik birinci kişi ekinden sonra ve teklik ve çokluk ikinci kişi eki kesreli /sin/'den önce ve geçmiş zamanda geçmiş zaman söyledikten sonra kullanılır.

Yeterli derecede bileceğin şekilde dil bilgisi kuralları ve isimlerini anlatmayı bitirdiğimde isimleri de anlatmayı sevdim, anlatmak istedim, ekledim:

El-Esmâ

baş, beyin, alın, eñse (s. 36a), kulağ, kaş, göz, kirpük, kapak¹⁰⁰, beñ, burun, yañağ, ağız, dudağ, diş, dil, boyun, omuz, şakal, kıl, yüz, kol, pazu, dirsek, el, parmak, tırnak, el ayası (s. 36b), koltuğ, göğüs, karın, yürek, çeger, gönül, arka, meme, köbek, yan, sik, yarağ, göt, buğ, baldur, ayak, taban, öğçe, bağırsağ, şikenbe¹⁰¹, öd, dalak, ter, gemik (s. 37a), deri, kan, irin, tükruk, sümkürük, boğ, sidik, iç yağı, et.

Kit'atü fi-Beyânü Vaşfü'l-İnsân/İnsan Özelliklerinin Beyanı Bölümü

⁹⁷ Örnekte "sen" kelimesinin sonu nazal n /ن/ ile bitmektedir.

⁹⁸ Kelimenin sonunda ek /ك/ ile yazılmıştır.

⁹⁹ Ergin, fiilden fiil yapan /-t/ ekinden bahsederken Eski Anadolu Türkçesinde dur-u-t- şeklinden bahsetmektedir (1998, s. 211). Bu kitapta da bu ekin özellikle belirtildiği ve örneklendirildiği görülmektedir. Emir babında ve bazı örneklerde "durut, düzet, dogrut/doñrut" örneklerinde bu, görülmektedir.

¹⁰⁰ Buradaki "kapak", "göz kapağı" olmalı.

¹⁰¹ İşkenbe.

kişi, adam, avrat, er, koça, dişi, erkek, çifüt¹⁰², oğlu, kızı (s. 37b), kardeş, kız kardeş, oğlan, bac¹⁰³, arkadaş, ögey¹⁰⁴ oğlu, ögey kızı, baba, ana, yoldaş, dost.

Kıt'atü fi-Beyâni'l-Melbûs/Elbiselerin Beyanı Bölümü

dülbend, şarık, gömlek, destmâl, gömelik ?, araçay ? yan¹⁰⁵ etek (s. 38a), don, şalvarlar, uçkur, kuşak, çedik¹⁰⁶, başmak¹⁰⁷, na'lin¹⁰⁸, yemeni¹⁰⁹.

Şezeretü fi-Beyânü'l Cihât-ı Sitte/Altı Yönlerin Beyanı Küçük Bir Bölüm

yukarı, aşağı, sağ, sol, ön, ard.

Şezeretü fil-Ḥayvânâtü vel-Behâ'im vet-Ṭuyûr vel-Vuhûş ve Ḥaşerâtü'l-Buyût/Evdeki Hayvanlar, Maller, Kuşlar, Haşerat, Börtü Böcek ve Onlarla İlgili Küçük Bir Bölüm (s. 38b)

at, aygır, kışrak, tay, katır, deve, erkeç¹¹⁰, eşek, şıgır, şu şıgırı, buzağ¹¹¹, öküz, keçi, oğlak, tege¹¹², koyun, koç, kuzı, boynuz, fişkı¹¹³, kıyruq, yün, iblik, ibrişim¹¹⁴ (s. 39a), biber, ateş, tuz, odun, kırt.

Kıt'atü fi Beyânü'l-Vuhûş ve Ğayruhe/Vahşi Hayvanlar ve Diğerlerinin Beyanı Bölümü

arслан, şırtlan, ayu, doñuz, aslan, çanavarlar, yılan, akreb, maymun, şâdi¹¹⁵, köpek, kedi, tilki, tovsan, şıçan, gelincik (s. 39b), örümcek, sinek, siñrisinek/sigrisinek¹¹⁶, arı, bit, kehle¹¹⁷, tahta kırusı, tahta kehlesi, pire, çekirke, çanak, neşebe¹¹⁸.

Kıt'atü fi-Beyânü'l-Ṭuyûr/Kuşların Beyanı Bölümü

kuşlar, güvercin, pıldurcın, tavuk, ğoros, biliç, kıaz, ördek (s. 40a), anğıt¹¹⁹, yumurta, kanaç, doğan, şâhîn, çaylak, kıuzğun, kıarğa, şerçe, yarasa, deve kıuşı, kıurna, yavru.

---

¹⁰² Karı koca, çift.

¹⁰³ "bac" şeklinde yazılan kelimenin "bacı" olması gerekmektedir.

¹⁰⁴ Üvey.

¹⁰⁵ Tahrıbbattan dolayı burada iki kelime okunamamıştır.

¹⁰⁶ "Terlik, mest üstüne giyilen sarı çarık" anlamında bir kelime.

¹⁰⁷ Kadınların giydiği bir tür ayakkabı.

¹⁰⁸ Takunya.

¹⁰⁹ Bir tür tülbent.

¹¹⁰ Erkek keçi, teke.

¹¹¹ Buzağı.

¹¹² Teke.

¹¹³ At tersi, gübresi.

¹¹⁴ İpeğin kalınca bükülmesiyle elde edilen iplik ve iplikten dokunmuş ya da yapılmış olan.

¹¹⁵ / شادي / şeklinde Türkçesi verilen / الشناس / Arapça kelime "maymun" demektir.

¹¹⁶ Burada "sivrisinek" kelimesinin / سيكري سنالك / şeklinde yazıldığı yani "siñri veya siğri" şeklinde olduğu görülmektedir, bundan hareketle bu kelimenin kökeninin yazılı kaynaklarda farklı bir şekilde geçtiği en eski şekil, arkaik şekil olarak gösterilmesi gerekmektedir. *Kubbealtı Lugatı*'nda kelimenin kökeni verilmeden örnek verilmiştir (URL11). *Lugat*'ta "sivri" kelimesiyle ilgili bilgi verilirken buradaki şekliyle geçmemektedir (URL12). Nişanyan'da Eski Türkçe: [Kaşgarî, *Divan-i Lugati't-Türk*, 1073] "siñek [[yerleşik halkın dilinde "sivrisinek" demektir; göçebeler "karasinek" anlamında kullanır.]] (...) kömiçe siñ etti [[sivrisinek vızladı]]" açıklamasıyla sinek kelimesinin etimolojisi verilirken sivrisinek ifadesi kullanılmıştır (URL13). Nişanyan'da "sivri kelimesinin kökeni verilirken de buradaki şekil geçmemektedir (URL14)

¹¹⁷ Bit.

¹¹⁸ Testi.

¹¹⁹ Angut da denilen kiremit rengi tüyleri olan, evcilleştirilebilen, bir tür yaban ördeği.

Şezeretü fi-Beyânü Mâ-fi'l-Bahrü ve Hayvânâtühü vemâ Yeta'allak bihi/Denizde Neler Olduğu, Hayvanlar ve Bunlarla İlgili Olanların Beyanı Bölümü

deñiz, ırmağ, kenar, palçık (s. 40b), baluğ, kırpağa, kaplubağa, sülük, şü, acı deñiz, tatlı deñiz, balığ yumurtası, lavrek¹²⁰, yelken, ip, dümen, dip, direk, köpük, demir¹²¹.

Şezeretü fi-Beyânü's-Semâvâtü ve'l-Arzü vemâ fihinne Biğaderü'l-Emkânü mimmâ Yen-bağî Ma'rifetü ve İtgâtühü/Göklerin, Yerin ve Bunların İçinde İyice Bilinmesi Gereken Yerlerle İlgili Küçük Bir Bölüm (s. 41a)

gög, ferişte, güneş, ay, yılduz, şimşek, puluğ, göğ gürlmek, yıldurum, yağmur, kar, çî¹²², şavuk, şıcağ, yaz, kış, yıl, gün, gündüz, gice, gice yarısı, karanluğ, aydunluğ, ürüzgâr,¹²³ yel, payram, namâz (s. 41b), bugün, şabâh, öylen, ikindü, ahşam, yatsu, yarın, dün, ögün, gölge.

Şezeretü fi-Beyânü'l-Arzü vemâ Fihâ Bi-ihtilâfü Evşâfihâ me Ma'âden ve Eşcâr ve Ğayrü Zâlik/Dünya ve İçindekiler ve Muhtelif Her Şey, Madenler, Ağaçlar vs. Beyanı Bölümü

yer, toprak, palçık, toz, taş, bu neste ile taşma, kum (s. 42a), baçak, tağ, köy, kuyu, tuyla¹²⁴, derin, altun, kümiş, bakır, kurşun, demür, kalay, çıva, miğ, güllük¹²⁵, bilizik, zent¹²⁶ sürmey¹²⁷.

Şezeretü fi-Beyânü Kelimâtü't-Tezâd vet-Teğâbülü vet-Teğâlüfü Biğaderü'l-Emkân/Mekânlarla İlgili Farklı, Karşılıklı, Zıt Kelimelerin Beyanı Bölümü (s. 42b)

büyük, küçük, uzun, kışa, enni¹²⁸, orta, üksek¹²⁹, alçağ, yeyni¹³⁰, ağır, semiz, arık, yoğun, yumuşak, kuru, yaş, tâze, yırağ, uzak, yakın, içeri, dışarı, behâli (s. 43a), uçuz, güzel, kötü, fenâ, aç, tok, kalın, ince, pek, çok, temiz, kirli, az, sağ, hasta, eydür¹³¹, dirilmek, düşmân, eski, yeñi, dar, bol, xxx¹³², pâk (s. 43b), artuğ, eksik, eylik¹³³, kemlik¹³⁴, -cık¹³⁵, yâd, haşım, egri, doğru, boş, dolı, yâ, -li, yabanî.

Kı'tatü fi-Beyânü'l-Elvân vel-Uyûb/Kusur ve Renklerin Beyanı Bölümü

ağ, kara, kırmızı, yeşil, sarı (s. 44a), gök, siyâh.

¹²⁰ Kalın l (ل) ile yazıldığı için "lavrek" okunmuştur.

¹²¹ Arapça / المرسه / kelimesinin altına "demir" yazılmıştır ancak kelimenin anlamı "çapa"dır.

¹²² Çiy.

¹²³ Burada müellifin veya müstensihinin günlük konuşma dilinden faydalandığının kanıtı olarak "rüzgâr" / رزگار / kelimesinin / أزرگار / şeklinde başına bir /ü/ eklenerek yazıldığı görülmektedir.

¹²⁴ Tuğla.

¹²⁵ Buhurdan.

¹²⁶ Kelime " / ذنت / zent" şeklinde / الصمغ / "sakız" anlamındaki Arapça kelimenin altına yazılmıştır belli bir anlam çıkmamaktadır.

¹²⁷ Sürme.

¹²⁸ Enni>enli.

¹²⁹ Arapça / العالى / "yüce" anlamındaki kelimenin altına kelime başında / ي / olmadan yazılmıştır.

¹³⁰ TDK sayfasında arama yapıldığında "yeğni/hafif anlamında geçen bu kelime (URL15) metinde / يني / (yeyni) şeklinde yazılmıştır. *Kâmus-ı Türki*'de de kelimenin "yeyni ve yeğni" şeklinde her iki yazımın da geçtiği görülmektedir (URL16). Demirci tarafından "yeyni" kelimesi Düziçi'nde geçen sözcüklerden biri olarak "yeynilik okumak" madde-sinde kaydedilmiştir (Demirci, 2021, s. 183).

¹³¹ Kelime bu şekilde yazılmış ama muhtemelen "eydür<eyüdür" olmalıdır.

¹³² Tahrifat nedeniyle Arapça "pis" النجس / kelimesinin altındaki Türkçe kelime okunamamıştır.

¹³³ Kelime böyle yazılmış ama muhtemelen "eydür<eyüdür" kelimesinde olduğu gibi "eylük<eyülük"ten gelmektedir.

¹³⁴ Kötülük.

¹³⁵ Küçültme eki /-cık/.

Kıt'atü fî-Beyânü'l-Uyûb/Kusurların Beyanı Bölümü

kör, şağır, dilsiz, beltek¹³⁶, kötürüm, kel, bükri¹³⁷.

Şezeretü fî-Beyânü Evşâfû'l-Beyt ve Eşâsühü/Ev ve Mobilyaların Özelliklerinin Beyanı Bölümü

şehar, köy, maħalle, ev (s. 44b), ħapu, ħonak, dip, eşik, temel, dîvâr, avlı, aħır, merzevan¹³⁸, köşk, pencere, aphyâne¹³⁹, dam, kilit, anahtar, çardak, zindân, zencîr, yol, tahta, dolap, ağaç, kiçe¹⁴⁰, ħalı (s. 45a), döşek, yorğan, yaştuk, minder, çarşaf, dağnek¹⁴¹, ħaşır, örti.

Şezeretü fî-Beyânü Aletü'l-Ĥarb/Harp Aletlerinin Beyanı Bölümü

ħalkan, yay, kiriş, kın, ok, pıçak, ħancer, uştra, bilegi, ħalemtıraş, ħalem, kâğıt.

Kıt'atü fî-Beyânü'l-Aletü'l-Ĥayl ve Esmâihâ/At Aletleri ve İsimleri Bölümü (s. 45b)

eyer, üzengi, gem, dizgin, ħolan, köstek, beyvend¹⁴², terlik.

Ve min Eşâsü'l-Beyt/Ev Eşyalarından

ħab, degirmen, ħarbul¹⁴³, elek, çömlek, tava, oçak, tütün, kül, çakmak, fener (s. 46a), şişe, legen, çadır, şaban, şaman, ħub¹⁴⁴, pardak, legen, desti, ıbrık, sürme, un, buğday, arpa, etmek¹⁴⁵, ħamış balı, arı balı, mum, divit, mürekkeb.

Zikrû'l- Fevâkihü ven-Nebâtât/Bitkiler ve Meyvelerin Zikri (s. 46b)

yemiş, alma, nâr, armuţ, şeftalü, üzüm, ħurma, zerdâlü, ħoruk, şalkum, aşma, incîr, koz, bâdâm, funduk, ħamış, bâğçe, diken, çekirdek, tohum, ağaç ħavunu, turunç, ayva, ħabak (s. 47a), panbuk¹⁴⁶, şalgam, emegümece¹⁴⁷, havuç, turup, şarımşak, mârul, laħana, ħarpuz, sarı ħavun, semizotu, baħıcan, gül, gül¹⁴⁸, gül¹⁴⁹, birinç, baħla, mercemek, darı, noħud, xxxx, xxxx¹⁵⁰ (s. 47b).

Zikrû'l Elbân/Süt Ürünlerinin Zikri

---

¹³⁶ Peltek.

¹³⁷ Kambur.

¹³⁸ Merdiven.

¹³⁹ Arapça "beytül-mâ" kelimesinin altına yazılmıştır, "su evi" anlamına gelmektedir ancak kelime "tuvalet, hela" demektir (URL17).

¹⁴⁰ Keçe.

¹⁴¹ "Değnek" anlamındaki bu kelime metinde /دَغْنَكْ/ şeklinde kalın sıradan ünlüye sahipmiş gibi düşünülerek yazılmıştır.

¹⁴² Bağ, ilgi, münâsebet, râbita (URL18).

¹⁴³ "Ĥarbul" şeklinde yazılmış ama "kalbur" olması gerekmektedir.

¹⁴⁴ Küp.

¹⁴⁵ Ekmek.

¹⁴⁶ Kelimenin sonunda /ءْ/ vardır.

¹⁴⁷ Türkiye Türkçesinde "ebegümece" olarak kullanılan bu kelime metinde "emegümece" şeklinde kullanılmıştır. Kelime "emegümece" şeklinde Azerbaycan Türkçesinde bir yemek tarifinde "Dağlarda kendiliğinden biten kuşpepeyi, yemlik, emegümece, üç yaprak, küstüm otu, evelik; çorba ve kutaplarda kullanılır." şeklinde geçmektedir (URL19). Aynı kelime Karabaşa'da (2019, s. 129) da doğada kendiliğinden yetişen otlar, mantarlar ve meyveler arasında sayılmaktadır.

¹⁴⁸ Buradaki "gül" aslında Arapça kısımdan anlaşıldığı kadar "gül-" fiilidir.

¹⁴⁹ Bu kelime "kül" olmasına rağmen /كُلْ/ yani /g/ ile yazılmıştır.

¹⁵⁰ Tahribat nedeniyle okunamayan iki kelime var.

süd, yoğurt, peynir, şayağı¹⁵¹, tereyağı, şırlağan¹⁵², biziryağı¹⁵³, zeytûnyağı.

Beyânü'l-Hırafü vel-Şanâyi' /Zanaat ve Sanayi Beyanı

koça, deligan, efendi, şâkird, kuyumcu, usta, terâzi (s. 48a), örüs¹⁵⁴, çekiç, kömür, terzi, ıgne, üti, dülger¹⁵⁵, keser, bıç(a)kî¹⁵⁶, dörpi¹⁵⁷, ufurğa¹⁵⁸.

İsmü'l İşârât/İşaret İsimleri

bu ve çu, bullar ve çullar¹⁵⁹, ollar, burda, orda, bu yanda (s. 48b), yok, evet, degil, meger, yoksa, ya, bile, için, nice¹⁶⁰, aceb, Zeyidsiz geldim, kaç, nire, tehne¹⁶¹, yaluñuz, başka, yan, hep, her, yarım, bütün (s. 49a), berâber, bölük, pâre, kıt, zîra, dağı ve gerü, çöyle¹⁶² böyle, ançak, hemen, elbette, neste¹⁶³, kim, ne. "Ne" (fethalı nun) kelimesi tekrarlandığında " لا رجل في الدار و لا امرأ /Evde erkek yok, eş yok" şeklinde olumsuz bir ifadeye dönüştüğünü bil: "ne konağda adam ne avrat."

"ولا قلم ولا دواة عندي" / ne bende kalem ne divit" (s. 49b), tez ol, uç, hîç, herbed¹⁶⁴, iy ve hey, kimse, herif ve uşak.

Dil bilgisi kurallarından ve isimlerden bahsetmeyi bitirdiğimde konuşmanın terkin-den, konuşma kalıplarından bahsetmek istedim ve şöyle dedim:

- Allahu te'âlânîñ adıyla başladım ve peygamberimiz efendimiz Muhammed'ül Muştafa'ya şalavât virmağla başladım.
- Türkî söyleye¹⁶⁵ için kelâmları yazdım (s. 50a).
- Türkî diller senüñ söyleduğün¹⁶⁶ için bil iy oğlum, 'ilim okuması güzel, cehilde fâ'ide yokdur.
- ulemâlar câhil kör kibi demişler, benden işit.

¹⁵¹ Arapça /السَّمْنُ/ kelimesinin altına /صا يَأْغِي/ şeklinde yazılmıştır, bu hâliyle anlam çıkmamaktadır ancak Arapça kelimenin Türkçe anlamı arandığında "sadeyağ" çıkmaktadır (URL24).

¹⁵² Nişanyan'da kelimenin anlamıyla ilgili: "Farsça şir rawğan شیر روغن "susam yağı, bitkisel yağ" deyiminden alınıdır. Bu deyim Farsça şir شیر "süt, bitkilerden elde edilen özsu" ve Farsça rawğan روغن / "yağ" sözcüklerinin bileşimidir." Şeklinde bilgi bulunmaktadır (URL20).

¹⁵³ "Biziryağı" kaynaklarda "bezir yağı" "keten tohumundan elde edilen bir yağ çeşidi" olarak geçmektedir (URL21) ve (URL22).

¹⁵⁴ /أورسن/ / / şeklinde ikinci hecede /ü/ okunacak şekilde yazılmıştır.

¹⁵⁵ Marangoz.

¹⁵⁶ /بجفي/ şeklinde "testere" anlamındaki /المنشار/ kelimesinin altına yazılmıştır.

¹⁵⁷ Törpü.

¹⁵⁸ Körük.

¹⁵⁹ Normalde "bu ve çu" kelimelerine /-lar/ çokluk eki gelirken "bular ve çular" olması beklenir ama /بُ / لِبْر وَّ جُو لِبْر / şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁰ Türkçe kelimenin yanında "becîm-i Arabiyye" yazılarak kelimenin "niçe" okunması engellenmiştir.

¹⁶¹ "Tehne" şeklinde yazılmış ama muhtemelen göçüşme var ve anlamı "tenha" dır.

¹⁶² Konunun baş kısmında geçen Arapça /هَذَا/ kelimesine karşılık verilirken geçen "çu" (s. 96) ve "ile" edatının birleşmesinden oluşan ve şöyle anlamında bir kelime (?). Kitapta "şu" işaret ifadesinin geçmemesi ş<ç değişimini de düşündürmektedir. Metinde hakeza /هَكَذَا / kelimesinin altına /جُوئِهْ / şeklinde yazılmıştır.

¹⁶³ Nesne, şey.

¹⁶⁴ Arapça /حَيْثَمَا / kelimesinin altına yazılan kelimenin anlamı bulunamamıştır.

¹⁶⁵ Kitapta mastar bölümünde mastar eklerinden biri olarak /-a/ verilmişti, burada adeta bunun örneği görülmektedir yani "Türkî söyleye için/Türkî söylemek için" gibi.

¹⁶⁶ Kitapta mastar bölümünde mastar eklerinden biri olarak /-duk,-dük/ verilmişti, burada adeta bunun örneği görülmektedir yani "Türkî söyleduğün için/Türkçe söylemen için" gibi.

- evvel ki lügat öğren, zîrâ lügat kilit anahtarı gibi¹⁶⁷ ve câhilleriñ koñuşmasından şaşın ve ‘amel eyleyenler ‘âlimleriñ koñuşmasıyla oğlum belki (s. 50b) señ olların ta’b’ıyla ta’b’lanursın¹⁶⁸.
- kalk, medreseye gidelüm, dersi okuyalum ve bizim tükendiğimizden soñra geledüm, yazalum ve yemişleri yeyelüm, zamanı geldi; armuñ, üzümünden ve nestelerden gayrı çeker¹⁶⁹ yeyelüm ve içelüm.
- señ nirde varduñ, ben seni dün istedüm, seni bulmadum.
- palçık ve bataç çok idi, yaz geldi (s. 51a) ve kış gitdi.
- bu gice uyu ve yarın inşâllah bağçeye gidelüm, ondan narı ve ilimonu şatun alalum.
- şimdi neyi yedüñ, tatlı mı yedüñ ya ekşiyi yedüñ ya tuzlu yedüñ.
- eve gir, içerisinden bir pardağı ketür, içerüm, ben şuşayorum.
- ve kaftanıñı key ve şarığıñı şar, güzel şarmak (s. 51b).
- işit, iy oğlum eger pâdişâhiñ sarâyını vaşf itmesini¹⁷⁰ isterseñ saña vaşf iderüm.
- pâdişâhiñ kal’a kibi ya ondan büyük.
- ve işte bu yeñi sarâyı ve amma eski sarâyı orda pâdişâhlarıñ ve yeñi saray kapusunda yüz to’b kadar var, oña benzeyen yok amma câmi’ler ve medreseler hepsi kubbelele (s. 52a) ve Süleymâniye dört menâreyle ve menberler, mermerden ve ağaç onda az amma Ğala’ta İstanbul önünde onuñ yalunuz paşa hem kâziya ve bittahkîkan İstanbul ve Ğala’ta arasında acı deñiz ve kayıklar iki yandan duryorlar amma tersihâne Ğala’ta yanında onda iki yüz (s. 52b) kargadan artuğ hâzırdur ve ollara tâ’ife hem ağa ve olları sevinyorlar bulursın ve ollarıñ cenge gidesi va’kit ollardan bütün pây alan ve ollardan yarım pay alan şöyle demişler.
- kalk iy benim oğlum, kitabunı getür, ders oku, kaç kün okumaduñ (s. 53a).
- eger okumazsañ senden incinürüm.
- ‘ilim ameller yoldaşlık ve cehillük suçlarla seşmek¹⁷¹, bil iy oğlum tahkîkan bu nestelerden yırak¹⁷² olmağ la’ık.
- şabâh uyumağ ve cünüp olduğı ve dayandığı va’kit yemek ve babalara adlarıyla çağırmağ, eller palçık ve toprakla yıyka mağ ve evi destemâle süpürmek ve mescidden tez çıka mağdur (s. 53b).

El-Aded/Sayı

bir, iki, üç, dört, beş/biş, altı, yedi, sekiz, taçuz, on, on bir, on iki, on üç, on dört, on biş, on altı, on yedi, on sekiz, on taçuz, igirmi¹⁷³, igirmi bir (s. 54a)

---

¹⁶⁷ Burada cümle düşük görünmektedir ancak Arapçasında anlam olarak: “Dil öğrenmek kilidin anahtarı gibidir” yazmaktadır.

¹⁶⁸ “Onların tabiatlarıyla tabiatlanırsın, yani onların tabiatlarına uyarsın, onlar gibi olursun” anlamında bir ibare.

¹⁶⁹ Şeker.

¹⁷⁰ Burada isim fiil eki /-me/ geçmektedir, müellifin gözünden kaçmış olmalı, aslında mastar-ı tahfifi olarak verebilirdi. Bilindiği gibi mastar eki /-mak, -mek/’teki /-k/’nin atılmasıyla oluşan mastara mastar-ı tahfifi denmektedir (Karahan vd., 2004, s. 255).

¹⁷¹ “Seşmek” fiiliyle ilgili “geçişli f. (Eski Türk. seş-mek – şeş-mek) E. T. Türk. ve halk ağzı. Çözmek” şeklinde bilgi verilmektedir (URL23).

¹⁷² “İrak, uzak” anlamında ve ırak kelimesinin ağızlardaki şeklidir. /Yırak/ kelimesinin başındaki /y/ sesinin türeme mi veya /ırak/ kelimesinde ünsüz düşmesi mi olduğuyla ilgili farklı görüşler olsa da *Divânü Lügâti’t-Türk’te* /yırak/ şeklinde geçmektedir (Aydemir, 2015, s. 360; Şahin, 2014, s. 42)

¹⁷³ Yirmi.

Böylece Araplardan farklı olarak onlukları birlerden önce getirirler ve şöyle derler:

oğuz, kırk, elli, altmış, yetmiş, seksen, toğsan, yüz, iki yüz, üç yüz, dört yüz, beş yüz, altı yüz, yedi yüz, sekiz yüz, taşuz yüz, biñ, iki biñ, üç biñ, dört biñ (s. 54b), beş biñ, altı biñ, yedi biñ, sekiz biñ, taşuz biñ, on biñ, on bir biñ, on iki biñ, on üç biñ..

Onlar Araplar gibi temyizi yani sayısı söylenen şeyi sayıdan sonra söylerler ve bu kadarı yeterli. Hamt yalnız Allah'a mahsustur, kendisinden sonra peygamber gelmeyecek olana selam olsun. Dua ve selam kıyamete kadar sürekli. Hamt alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur (s. 55a).

Sonuç

Bu çalışmada *Kitâbu'n-Nefis Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't Türkiye* adlı eser hakkında bilgi verilmiştir. *Kitâbu'n-Nefis Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't-Türkiye*, Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla bir Arap tarafından kaleme alınmış bir kitaptır. Bu çalışmayla eser ilk defa ilim alemine bir makale olarak tanıtılmıştır. Eserin yazarı, yazıldığı yer ve yıl belli değildir. Eser hem bir dil bilgisi kitabı hem bir sözlüktür aynı zamanda tematik bir sözlüktür. Eser Türk gramerciliği, yabancılara Türkçe öğretimi açısından önemli bir eserdir. Eserin son kısımlarında örnek cümleler bulunmaktadır. Türk dilinin tarihsel söz varlığı, ses ve şekil özelliklerini yansıtan eserin tanıtımının ve tahlilinin yapıldığı makale literatürde bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Arap gramerciliği esas alınarak hazırlanan eserde ağız özelliklerini yansıtan unsurlar da bulunmaktadır. Eserdeki bütün Türkçe örnekler, kelime ve ibareler çalışmada verilmiştir. Arapça olarak verilen dil bilgisi açıklamaları Türkçeye çevrilmiştir. Eserde görülen dikkat çekici hususlar sayfa altlarında dipnotlarda verilmiştir. Sonuç denilebilecek çıkarımlar dipnotlarda verildiği için burada tekrar edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, A. (2015). "Divanü Lügati't-Türk'te Metatez ve Diğer Ses Olayları". *Route Educational and Social Science Journal Volume. 2*(3): 334-364.
- DEMİRCİ, M. (2017a). "Derleme Sözlüğü'ne Osmaniye, Düziçi Ağzından Katkılar - I". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. 6*(3): 1360-1383.
- DEMİRCİ, M. (2017b). "Osmaniye, Düziçi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-2". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 19*(33): 36-44.
- DEMİRCİ, M. (2021). *Filoloji Çalışmaları (ed. Ruhi İnan), Derleme Sözlüğü'ne Osmaniye Düziçi Ağzından Katkılar-3*. Lyon: Livre de Lyon Yayınevi.
- ERGİN, M. (1998). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ŞAHİN, H. (2014). "Türkiye Türkçesindeki Bazı Kelimelerin Başındaki y Sesinin Düşme mi Türeme mi Yaşadığı Üzerine". *Harvard University Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları. 1/42*: 277-284.
- MUTLU, H. K. (2009). "Türkçe Öğretiminde Sözlükçülük Tekniği Açısından Tematik Sözlükler". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 4/4 Summer*: 814-522.
- KARAHAN, L. ve Ü. GÜRSOY. (2004). *Tahir Ken'an Kava'id-i Lisan-ı Türki*. Ankara: TDK Yayınları.

KAŞGARLI, M. (1073). *Divânu Lugâti't-Türk*. 1073.

Kitâbü'n-Nefs Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't-Türkiyye (1750-1850?).

KORKMAZ, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.

SARIKAYA, M. (2001). "Azerbaycan Türkçesinde Geniş Zaman Ve Şimdiki Zaman Çekimleri İle Güney Azerbaycan Türkçesindeki Örnekleri". *TÜBİAR-X-/2001/Azerbaycan Türkçesi*:272-293.

SOLAK, E. ve M. BAŞIĆ. (2022). "Dîvânü Lügâti't-Türk'te Kullanılan Fiilden Fiil Yapım Ekleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 7: 453-466.

SOLMAZ, K. (2019). *Geçmişteki Gelecek*. Ankara: Ürün Yayınları.

TİRYAKİ, E. N. (2011). "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Tarihî Bir Kaynak: "Ed-Dürrretü'l-Mu-diyye Fî'l-Lügati't-Türkiyye". *Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Dergisi*. 1(1): 1-10.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü Cilt II (2009). 1-12 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL1, Columbia Üniversitesi, Nadir Kitaplar ve El Yazmaları Kütüphanesi, https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/html/ms_or_355.html, Erişim Tarihi: 1.03.2024)

URL2, **Gözde Özcanar Sel, Şerh-i Gülistân (Sürûrî)**, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-de-tay/serh-i-gulistan-sururi>, Erişim tarihi: 26.03.2024)

URL3, İbrahim Hatiboğlu, Mu'cem, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mucem--tabakat>, Erişim tarihi: 13.02.2024

URL4, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 13.03.2024

URL5, ağnamak, <https://kelimeler.gen.tr/agnamak-nedir-ne-demek-5666>, Erişim tarihi: 13.03.2024

URL6, Sözlük/ağnamak, <https://www.samsunkavak.bel.tr/s/sozluk>, Erişim tarihi: 13.03.2024

URL7, Kamus-ı Türki, <https://www.osmanlicasozlukler.com/kamusiturki/tafsil-432537.html>, Erişim tarihi: 13.03.2024.

URL8, cimciklemek, <https://kelimeler.gen.tr/cimciklemek-nedir-ne-demek-62717>, Erişim tarihi: 13.03.2024

URL9, Emrullah Güney, Kayseri Deyimleri, <https://www.fibhaber.com/kayseri-deyimleri>, Erişim tarihi: 13.03.2024.

URL10, Ali Taş, Haydarı Öldürmek, https://yeniadana.net/kose-yazilari/haydari_olduirmek_4373.html, Erişim tarihi: 13.03.2024.

URL11, Kubbealtı Lugatı, <http://www.lugatim.com/s/sivrisinek>, Erişim tarihi: 12.03.2024.

URL12, Kubbealtı Lugatı, <http://www.lugatim.com/s/sivri>, Erişim tarihi: 12.03.2024.

URL13, Nişanyan Sözlük, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/sinek>, Erişim tarihi: 12.03.2024.

URL14, Nişanyan Sözlük, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/sivri>, Erişim tarihi, 12.03.2024.

URL15, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi, 12.03.2024.

URL16, Osmanlıca Sözlükler, <https://www.osmanlicasozlukler.com/kamusiturki/tafsil-433126.html>, Erişim tarihi: 12.03.2024.

URL17, abhane ne demek?, <https://www.nedirnedemek.com/abhane-ne-demek>, Erişim tarihi: 14.03.2024.

URL18, peyvent/beyvent, Kubbealtı Lugati, <http://www.lugatim.com/s/peyvent>, Erişim tarihi: 14.3.2024.

URL19, Türk Aşçı Haberleri, <https://www.turkascihaberleri.com/FotoGaleri/63419/Azerbaycan-ve-Turkiye-Mutfak-Kulturu.html>, Erişim Tarihi: 12.03.2024.

URL20, Nişanyan Sözlük/şırlağan, <https://www.nisanyansozluk.com/ke-lime/%C5%9F%C4%B1rla%C4%9Fan>, Erişim Tarihi: 12.03.2024.

URL21, Bezir Yağı Nedir, Nasıl Yapılır Ve Neye İyi Gelir? Bezir Yağı Faydaları Ve Kullanımı, <https://www.hurriyet.com.tr/aile/bezir-yagi-nedir-nasil-yapilir-ve-neye-iyi-gelir-bezir-yagi-faydalari-ve-kullanimi-41785551>, Erişim tarihi: 12.03.2024.

URL22, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.03.2024.

URL23, Seşmek, Kubbealtı Lugati, <https://www.lugatim.com/s/%C5%9Fe%C5%9Fmek>, Erişim Tarihi: 01.04.2024.

URL24, https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B3%D9%85%D9%86_%D8%AD%D9%8A%D9%88%D8%A7%D9%86%D9%8A, Erişim Tarihi: 24.04.2024.

İÇİNDEKİLER

- Muqaddime (s. 2a)
- Bâbü'l Emir (s. 3a)
- Bâbü'l Nehy (s. 9a)
- Bâbü'l Emrû lil-Cem' (s. 13b)
- Bâbü'l Nehyü lil-Cem' (s. 13b)
- Bâbü'l Mâzî (s. 14a)
- Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü lil-Mütekellim/Geçmiş Zaman Birinci Şahıs Babı (s. 14b)
- Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü lil-Muḥâṭab fî't-Türkî (s. 15a)
- Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Mütekellim ev el-Mu'azzamu Nefse (s. 15b)
- Bâbü'l Mâzî li-Cem'ü'l-Muḥâṭabîn fî't-Türkî (s. 16a)
- Bâbü'l Mâzî el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Ġâ'ibîn (s. 16b)
- Bâbü'l Muẓârî' el-Müsnedü lil-Ġâ'ibü'l-Müfred (s. 17a)
- Bâbü'l Muẓârî' el-Müsnedü lil-Mütekellim (s. 17b)
- Bâbü'l Muẓârî' el-Müsnedü lil-Muḥâṭab (s. 18a)

- Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü'l-Cem'ü'l-Mütekellim ev el-Mu'azzamu Nefse (s. 18b)
Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Muḥâṭabîn (s. 19b)
Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü li-Cem'ü'l-Ġâ'ibîn (s. 20a)
Bâbü İsmü'l-Fâ'il Ellezi Ma'nâhü el-Muzîyye ev el-İstimrâr (s. 20b)
Bâbü İsmü'l-Fâ'il Ellezi Ma'nâhü el-İstiḳbâl (s. 21a)
Bâbü İsmü'l-Fâ'il Ellezi Ma'nâhü el-Ḥâl (s. 21b)
Bâbü İsmü'l-Mef'ûl (s. 24b)
Bâbü'l Mebnî lil-Mechûl (s. 25a)
Bâbü'l Menfî (s. 25a)
Bâbü'l Muzâri' el-Menfî el-Müsnedü lil-Mütekellim (s. 25b)
Bâbü'l Muzâri' el-Menfî el-Müsnedü lil-Ġâ'ib (s. 25b)
Bâbü'l Muzâri' el-Menfî el-Müsnedü lil-Muḥâṭab (s. 26a)
Bâbü'l Muzâri' El-Menfî el-Müsnedü li-Cem'ül-Muḥâṭabîn fî't-Türkî (s. 26b)
Bâbü'l Muzâri' el-Menfî el-Müsnedü li-Cem'ül-Ġâ'ibîn fî't-Türkî (s. 27a)
Bâbü'l Şîġatü'l-İnfi'âl (s. 27b)
Bâbü'l Muzâri' el-Müsnedü lil-Mütekellim (s. 27b)
Bâbü'l Müfâ'aletü (s. 28a)
Bâbü'l Tef'îl (s. 28a)
Bâbü lev (s. 29a)
Bâbü İn ve İzâ el-Şarṭıyyet (s. 29b)
Bâbü'l Maşdar (s. 31a)
Bâbü'l Mef'ûl (s. 32b)
Bâbü Şîġatü Fa'îl Elleti be-Ma'nâ Mef'ûl (s. 33a)
Bâbü'l Mazharü Ma'a İzâfetü lil-Muzmar (s. 33b)
Bâbü'l Bedel (s. 34a)
Bâbü'l Ḥurûfü'l-Cer (s. 34a)
Bâbü'l Zâmâ'irü'l-Mufaşşalatü (s. 34b)
Bâbü'l Evşâf ve Esmâihâ (s. 35a)
Vemâ Esmâü'l-Evşâf (s. 35a)
Bâbü'l-Umûr (s. 35a)
Bâbü Hel ve Hemzetü'l-İstifhâm (s. 35b)
El-Esmâ (s. 36a)
Kıṭ'atü fî-Beyânü Vaşfü'l-İnsân (s. 37b)
Kıṭ'atü fî-Beyâni'l-Melbûs (s. 38a)
Şezeretü fi-Beyânü'l Cihât-ı Sitte (s. 38b)
Şezeretü fil-Ḥayvânâtü vel-Behâ'im vet-Ṭuyûr vel-Vuḥûş ve Ḥaşerâtü'l-Buyût (s. 38b)
Kıṭ'atü fî-Beyânü'l-Vuḥûş ve Ġayruhe (s. 39b)
Kıṭ'atü fî-Beyânü'l-Ṭuyûr (s. 40a)
Şezeretü fî-Beyânü Mâ-fî'l-Bahrü ve Ḥayvânâtühü vemâ Yeta'allak bihi (s. 40b)
Şezeretü fî-Beyânü's-Semâvâtü ve'l-Arzü vemâ fihinne Bigaderü'l-Emkânü mimmâ
Yenbaġi Ma'rifetü ve İtgâtühü (s. 41a)

Şezzeretü fî-Beyânü'l-Arzü vemâ Fihâ Biihtilâfü Evşâfuhâmi Ma'den ve Eşcâr ve Ğayrü Zâlik (s. 42a)

Şezzeretü fî-Beyânü Kelimâtü't-Tezâd vet-Teķâbülü vet-Teķâlüfü Bigaderü'l-Emkân (s. 42b)

Ķit'atü fî-Beyânü'l-Elvân vel-Uyûb (s. 44a)

Ķit'atü fî-Beyânü'l-Uyûb (s. 44b)

Şezzeretü fî-Beyânü Evşâfü'l-Beyt ve Eşâşühü (s. 44b)

Şezzeretü fî-Beyânü Aletü'l-Harb (s. 45b)

Ķit'atü fî-Beyânü'l- Aletü'l-Hayl ve Esmâihâ (s. 45b)

Ve min Eşâşü'l-Beyt (s. 46a)

Zikrü'l- Fevâkihü ven-Nebâtât (s. 46b)

Zikrü'l Elbân (s. 48a)

Beyânü'l-Hırafü vel-Şanâyi' (s. 48a)

İsmü'l İşârât (s. 48b)

El-Aded (s. 54a)

EKLER

المحمد لله الذي شرف الانسان وزينه
بالنطق واللسان وكرمه علي سائر المخلوقات
وفضل من شانه عبادته بالفصاحة
والاهتد الي تمييز اللغات **واشهد**
ان لا اله الا الله وحده لا شريك
له شهادة تحقق لعايها التمسك
الاجتناب من المنهيات
شهد ان سيدنا ونبينا محمد المبعوث
ب سائر الامم سيد العرب والعجم
اقضل من نطق بالصاد وتكلم المنزل
عليه في الدار المحاكم اقرا وربك الاكرم
الذي علمم بالعظيم علم الانسان ملام يعلم
مخاطب

تَعَلَّمْ ، قُلْ ، اِعْلَمْ ، اِفْتَمْ ، تَعَلَّمْ
سَوِيْلًا ، دَهْ ، بَلِّ ، اَفْنِ ، اُوْكِرْ
اِعْرِفْ ، اِقْرَأْ ، اَكْبْ ، مَرَّ ، مَرَّ
طَنَمْ ، اُوْ ، يَاْ ، تِيْجْ ، يُوْ
تَعَالِ اِذْهَبْ ، رُحْ ، اُقْعَدْ
كَاْ ، بَتْ ، وَاْ ، اُوْطُوْ
مَرَّ ، قَفْ ، اَتَلِكْ ، اِضْطَلِحْ
تَلَفْ ، دُوْرْ ، كَيْنْ ، يَاْطْ
اَجْرُوْشَاوْ ، رَوِ ، عَاكِرِ الْمَاْ
دَانِشْ ، دُوْرَتْ ، صُوِيْ بُوْلْ
نَادِ بَكْلْ ، اِشْرَبْ ، اِسْمِعْ ، اِسْمِعْ
جِيْ ، اِيْجْ ، اِنْتَبْ ، دِيْ

لَا جُلَّ أَنْ تَتَكَلَّمَ بِاللِّسَانِ التَّرَكِي
تُرْكِي دَلَّهِ سَبِيكَ سَوِيْلِدُغْكَ اِيْجُونُ
اِعْلَمُ يَا وَلَدِي بَرَاةَ الْعِلْمِ حَسَنُ لِقَائِهِ بِالْجَاهِلِ
بِلِ اِيْ اَوْغْلُوْمُ عِلْمِ اَوْغْمِي كُوْرُلْ جِهْلُهُ فَايْتَهُ قُوْرُ
فَعَدُّ قَالُو الْجَاهِلُ مِثْلُ الْاَلْمِي اَسْمَعِ مِنْ
عِلْمِ الرَّجَاهِلِ كُوْرِكِي دِيْسَلُوْرِيْدَنْ اِسْتِ
قَبْلُ تَعْلِمِ اللُّغَةِ لِأَنَّ اللُّغَةَ كَالْمِفْتَاحِ لِلْعَمَلِ
اَوَّلِكُهُ لُغَتُ اُوْرْدَانِ زِيْرَالْفَتْ بِلْتِ اِنْخَارِيْكَ
وَايَاكَ اِنْ تَصَاحِبَ الْجَاهِلِيْنَ وَعَلَيْكَ
وَجَاهِلِيْرِكَ قُوْرُ كُتْمَسِيْدَنْ صَقْنُ وَعَمَلِ الْيَلِيْزِ
بِمُصَاحَبَةِ الْعُلَمَاءِ الْبَاهِلِيْنَ نَالِيْكَ
عَالِمِيْرِكَ قُوْرُ عُمْتَسِيْلِيْ اَمُوْرُ لَعْمُ بِلَاوِيْ

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the manuscript book titled *Hâzâ Kitâbu'n-Nefîs Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't Türkiyye* was introduced and examined. The author of the work, the place and time when it was written are not exactly clear.

There is no information in the work about the place and field where the work was written, but when we look at the sample sentences in the last sections, details such as "Istanbul, Galata, Suleymaniye Mosque, palaces from Istanbul, madrasahs and mosques in Istanbul, boats" are included in these sentences. This indicates that the work was written by an Arab who lived or visited Istanbul and knew Turkish, and that it may have been written in Istanbul.

The work is a work that has not been informed, introduced, read or evaluated until now, other than the information given on the university page where the work was obtained. It is not included in the studies on the history of teaching Turkish to foreigners and the history of the Turkish language. It has not yet been mentioned among the grammars written about the Turkish language. This study aims to contribute to the mentioned areas and be a source of studies.

Kitâbü'n-nefîs Yufşahu Fîh 'An'il-Lügati't-Türkiyye is an Arabic-Turkish dictionary and grammar book made available digitally by Columbia University. The record states that the work was gifted by David Eugene Smith between 1931 and 1934. The registration and search number of the work is MS Or 355, New York, NY. 10027, Columbia University, Rare Book and Manuscript Library.

The work is related to fields such as teaching Turkish to foreigners, teaching Turkish, lexicography, grammar writing, Turkish-Arabic dictionary, teaching Turkish to foreigners, teaching Turkish to Arabs and Turkish-Arabic grammar comparison. The work is a thematic dictionary based on Turkish grammar explained in Arabic, words given under certain headings consisting of simple sentences and examples. In addition to being a grammar, the book is also a dictionary, but it is not a dictionary consisting of the known dictionary logic, order or alphabetical order.

When examined, it shows the feature of a thematic dictionary. The given words are not given in alphabetical order. This thematic dictionary and grammar book was written by an Arab with the aim of teaching Turkish to Arabs. Although there is no information about the author and nationality in the book, it is stated that the work was written or copied or quoted by someone who knows Turkish, the rules are explained in Arabic by the author, Turkish examples are given under Arabic at the top, Arabic examples are solid and correct examples, but Turkish examples are sometimes incorrect or incomplete. It is seen that the author does not have full knowledge of Turkish language grammar rules. This work was introduced to the scientific world as an article for the first time. All Turkish examples, words and phrases in the work are given in the study. Grammar explanations given in Arabic have been translated into Turkish. The remarkable points seen in the work are given in the footnotes at the bottom of the pages.

The work is an important work in terms of Turkish grammar and teaching Turkish to foreigners. There are sample sentences at the end of the work. The article, which introduces and analyzes the work that reflects the historical vocabulary, sound and shape features of the Turkish language, is capable of filling a gap in the literature. The work, which was prepared based on Arabic grammar, also contains elements that reflect dialect characteristics.

All Turkish examples, words and phrases in the work are given in this study. Grammar explanations given in Arabic have been translated into Turkish. The remarkable points seen in

the work are given in the footnotes at the bottom of the pages. The conclusions, which can be called conclusions, are not repeated here because they are given in the footnotes.

In our study, the examples and explanations taken from the book are given in accordance with the original integrity and order of the book. For this purpose, the pages are numbered 1a-1b. Numbers are shown in parentheses next to the examples and explanations taken.